

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАҢЛАР
АКАДЕМИЯСИ

* * *

А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ ТИЛ ВА
АДАБИЁТ ИНСТИТУТИ

ЎЗБЕК
АДАБИЁТИ
КЛАССИКАРИ
КУТУБХОНАСИ

Т О Ш К Е Н Т
1 9 5 1

ҲАМИД ОЛИМЖОН

ТАНЛАНГАН
АСАРЛАР

ЎзССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ НАШРИЁТИ

1 9 5 1

НАШРГА ТАЙЁРЛОВЧИ
САРВАР АЗИМОВ

ҲАМИД ОЛИМЖОН

Ўзбек совет адабиёти жаҳонда энг демократик, энг ғоявий ва энг илғор умумсовет адабиётининг ажралмас бир қисмидир. Буюк Октябрь революцияси жангларида туғилган, марксизм-ленинизм классикларининг — коммунистик келажакнинг улғвор ва ҳаётбахш ғоялари блан суғорилган бу адабиётнинг «халқ манфаатидан, давлат манфаатидан ўзга манфаати йўқ ва бўлиши ҳам мумкин эмас» (А. А. Жданов).

Ўзбек халқининг отоқли фарзанди ва оташин ватанпарвар, исте’одли шоир ва драматург, йирик тадқиқотчи ва танқидчи, публицист, республика-миз Фанлар Академиясининг корреспондент-а’зоси ва Ўзбекистон социалистик поэзиясининг асосчиларидан бири бўлган Ҳамид Олимжон, мана шу адабиётнинг йирик намояндалари сафидан шарафли ўрин эгаллайди.

Ҳамид Олимжон ўз ижоди блан ўзбек совет

адабиёти ва маданиятининг юксалишига зўр ҳисса қўшаолган шоирдир. У қисқа, лекин ғоят самарали ижодий ҳаётини Ватанга ва халққа хизмат қилиш учун бағишлади, халқнинг «шодлик ва бахтини куйламаклик»ни ўзининг зўр саодати деб билди. Ижодий фаолияти салкам 20 йил давом этган бу шоир, халқимизни жур'ат, жасорат, садоқат ва қаҳрамонликка ундайдиган, озодлик ва башарият душманларига нисбатан ўтли нафрат блан яллиланган кўп нодир асарлар яратди. Унинг асарлари коммунизм қуручиларнинг меҳнат пафосидан илҳомланган социалистик поэзиямизнинг ёрқин намунасидир. У яратган образлар улуг мақсадлар сари интилуци, «маслак ва ғояси юксак, маданий ва ма'навий даражаси юқори, дид ва завқи баланд» кишилар образидир.

Ҳамид Олимжон ше'рий ижодиётда вояга етгунча, табиий, ма'лум ўсиш босқичларини босиб ўтди; тадрижий равишда камолотга эришаборди: Ёш шоир даражасидан моҳир сан'аткор даражасигача кўтарилди. У адабий ижоднинг қайси турида қалам тебратмасин, сўлим лирика соҳасидами, эпик дoston жанридами, сахна асарларидами—ҳамасида бирдек совет китобхонларига манзур бўладиган асарлар яратаолди. Бу ҳол шоир ижодий имконияти — талантининг кўпқирралигидан, хилма-хиллигидан дарак беради.

Ҳамид Олимжон ижодининг характерли томон-

ларидан бири шуки, унинг асарларида ленинча партиявийлик принципи, роявийлик бадий содда ва гўзал услуб блан уйғундир. Совет эстетикасининг соддалик гўзаллик демақдир, деган асосий қондаси Ҳамид Олимжон ижодиётининг марказий масалаларидан ҳисобланади.

Шоир ижодий такомилнинг ўзига хос даврлари бор. Бу даврлар мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий шароити блан чамбарчас боғланган, унинг роявий-бадий балоғати мамлакатда юз берган улуғвор жараёнларнинг та’сири, самараси туфайли шаклланган.

* * *

Ҳамид Олимжон 1909 йилда гўзал Зарафшон водисининг тарихий шаҳарларидан бири—Жиззахда, меҳнаткаш оиласида туғилди. У кезларда ўлка-мизда буюк тарихий воқиалар юз бермоқда эди. Шоирнинг туғилишидан тўрт йил олдин Русияда 1905 йил революцияси бўлиб ўтдики, бу ўзбек халқининг сиёсий, революцион онгининг уйғонишига катта та’сир кўрсатган эди. Айниқса, 1916 йил миллий-озодлик қўзғолонига отланган жафокаш халқнинг қонли кураши бўлажак шоирнинг қалбида чуқур ва унутилмас из қолдирди. Ҳамид Олимжон 8 ёшга кирганда унинг «бахт излаган» «гадо», «қашшоқ» халқи большевиклар партияси раҳбарлигида, улуғ рус халқининг қардошларча ёрдами блан асрий қуллик занжирларини парчалаб, сиё-

сий, миллий ва иқтисодий зулм исканжасидан озод бўлди; саодат ва бахт йўлига қадам қўйди. «Мен бир қора тунда туғилдим, туғилдим у шу он бўғилдим» деб ёзган шоир совет мактабида ўқиш шарафига эришди. «Совет мактаби,—дейди у ўз таржимаи ҳолида,—менга ҳаёт учун йўл очди... Мени комсомол тарбиялади»

Ҳамид Олимжон ёшлигидаёқ бобоси мулла Азим ёрдамида рус тилини эгаллайди, онаси Комила опа орқали эса, халқ оғзаки ижодиётининг гўзал асарлари билан танишади. «Саккиз-тўққиз ёшларимда,—дейди у,—мен Пушкиннинг кўп шеърларини ёддан билардим ва уларни ўз ўртоқларимга декламация қилиб берардим». Шундай қилиб, болалик чоғларидаёқ адабиётга зўр ҳавас билан қараган Ҳамид Олимжон 14 ёшида Жиззахдаги Нариманов номидаги тўлиқсиз ўрта мактабни муваффақиятли битиргач, 1923 йилдан бошлаб Самарқанддаги Ўзбек Билим юртида ўқишни давом этдирди. 1928 йилда Билим юртини тугатди ва Самарқанд Педакадемиясининг ижтимоий-иқтисодий фанлар факультетида ўқий бошлади. 1931 йилда Педакадемияни татомлаб Тошкентга келди. «Ёш ленинчи» газетасининг мас'ул котиби (1931 — 1932), Ўзбекистонда янги та'сис этилган Маданий қурилиш илмий текшириш институти (1932 — 1934) ва А. С. Пушкин номидаги тил ва адабиёт институтида (1934 — 1936) илмий ходим бўлиб ишлади.

1938 йилдан бошлаб республикамызда Алишер Навоийнинг 500 йиллик юбилейига тайёргарлик бошланди. Бу даврда Ўзбекистан Уқувпедагогика нашриётининг адабий бўлимини бошқараётган Ҳамид Олимжон, Ҳукумат юбилей комитетининг илмий котиби қилиб тайинланди. 1940 йилдан бошлаб эса, Қомитет раисининг ўринбосари вазифасини ижро этишга киришди. Шунингдек, у 1939 йилдан умрининг охиригача Ўзбекистон Совет ёзучилари союзининг мас'ул секретари сифатида ҳам толмай ишлаб, ўзбек совет адабиётини ривожлантиришда катта роль ўйнади.

Ҳамид Олимжон 1925—26 йиллардан бошлаб ўзининг ше'р, ҳикоя ва мақолалари билан ўзбек совет адабиётининг ёш, лекин тетик фикрли куйчиси сифатида кенг ўқучилар оммасига танилаборди.

1944 йилнинг 3 июлида 35 ёшга кирган йирик сан'аткор шоирнинг қалби уришдан тўхтади.

I

Социалистик даврнинг улуг гоёларини ифодаловчи ўзбек совет адабиёти буржуа миллатчилари билан кескин курашда чиниқди. Ма'лумки, 1930 йилларда республикамызда пантуркистик, панисломистик «ғоя»ларни ўтказишга интилган буржуа миллатчиларининг аксилинқилобий ҳаракати бирқадар кучли эди. Ажнабий империалистик давлатларнинг

бу жосуслари мафкура соҳасидаги кўпгина ташкилотларга суқилиб кириб, ёш советлар тузумига зарба бериш, унинг идеологик курашини суслатишни ўз олдларига мақсад қилиб қўйган эдилар. Англия-Америка империалистлари ва уларнинг ёлланган малайлари — Туркия пантуркистлари мазкур мараз гуруҳнинг ҳатти-харакатларига бевосита раҳбарлик қилиб турган.

Ҳ. Олимжон та'бири билан айтганда, у «заҳарли юрак» лар, айниқса адабиёт соҳасида кўпроқ томир ёйган эдилар, ёш революцион адабиётимизнинг жанговар руҳига ва софлигига путур етказиш, унинг исте'одли вакиллари «заҳарлаш» ва рўёбга чиқармасликка жон-жаҳдлари билан тиришган эдилар.

Ҳамид Олимжоннинг тикланиш ва биринчи сталинча бешйиллик даврини ўз ичига олучи илк ижоди мана шундай мураккаб шароитда ўсди. «Буржуа миллатчиларнинг идеологлари,—деб ёзган эди Ҳамид Олимжон,—ёш ёзучиларнинг ҳам ақлини «заҳарлаш» га интилдилар. . . Мен ҳам ёш ёзучи сифатида мана шу оғир шароитда ўсдим. Тайёр рецептлар йўқ эди. Ҳақиқий совет халқ адабиёти учун миллатчиларга қарши кураш руҳида тарбияландиган адабий ташкилот йўқ эди. . . Миллатчилар ўз та'сирига олишга ҳаракат қилган ёш ёзучилардан бири мен эдим.

Лекин, мен барча қийинчиликларга қарамасдан илк ижодим бланок совет адабиётини ёқладим: би-

ринчи ше’римдан бошлаб сўнггисигача совет шойри-
ман. Бунинг далили менинг асарларим».

Ҳамза Ҳакимзода тароналарини давом этдирган,
уларни янги ижодий юксакликка кўтарган ёш ўзбек
совет адабиётининг исте’одлари — Ҳамид Олим-
жон, Яшин, Фафур Фулом ва Уйғуннинг ижоди
миллатчиларга қарши курашда ўсди. Большевиклар
партияси ва Совет Ҳукумати томонидан тарбиялан-
ган бу ёш исте’одларнинг сони кундан-кунга кўпай-
ди. Революция ва социалистик ҳаёт пафосини таран-
нум этган бу шоирлар ўз ижодлари блан тушкунлик
ва қолоқликни куйлаган миллатчи «ёзучи» ларга
қарши ғазаб ўтини очдилар, илғор ижтимоий ҳара-
катга зид йўл тутган буржуа идеологларига, миллат-
чи «ёзучи» ларга қарши курашдилар.

Рус классик ва революцион адабиёти Ҳамид
Олимжон учун зўр ижодий мактаб бўлди. У,
А. С. Пушкин асарларини ўқир экан, «Ўзбек хал-
қи Пушкиннинг асарларини ўқиш блан бадий
ижодиётнинг энг буюк намуналари ва инсоният
маданиятининг энг нодир ёдгорликлари блан та-
нишади» деган хулосага келади. У, Л. Н. Толстой
асарлари блан танишар экан, «Ўзбек ёзучилари
Толстойдан бадий маҳоратни, сергак, чуқур ре-
ализмни ўрганадилар» деган натижага келади.

Ҳамид Олимжон, 1928 йилда А. М. Горький
асарларини ўқиганини шундай эслайди: «Мен ҳали у
вақтда бир-иккита ўзбекча роман ва чет тиллар-

дан таржима қилинган иккинчи даражалик кичик
номларига ўқиган элим ва улар севгучилар-

2 Ҳамид Олимжон ўз ижодий йўлининг дастлабки даврларидаёқ ҳарбир ёзучи ва назариётчи учун марксизм-ленинизм блан чуқур қурулганиш зарурлигини яхши англаган ва ўзининг илк мақолаларидан бирида: «Марксизм - ленинизмни ўрганишнинг жуда катта завқи бор. Мен марксизм-ленинизмни ўрганишни башарият томонидан яратилган бутун маданий, адабий бойликларни ўрганиш ва мана шу ўрганилган бойликка марксистик таҳлил бериш қувватига молик бўлиш шарафи деб тушунаман» деган эди. Шу сабабли, шоир ўзининг 1929 йилда нашр қилинган биринчи тўплами—«Кўклам» бланок ёш ўзбек совет адабиётига ўз ҳиссасини қўшаолди. «Кўклам» шоир ижодий йўлидаги изланиш, ўрганиш вақтларидан дарак берсада, замона учун зарур мавзуларни революцион пафос блан куйлашга интилиш, ҳаёт лавҳаларининг тасвирида конкретликка эришувга ҳаракат қилиш ва кишиларимизнинг ички дун'ёсини—ма'навий қиёфасини ёритувга киришиниш нуқтаи назари блан алоҳида аҳамиятга эгадир.

Табий, «Кўклам» тўпламидаги шеърларнинг фикрий доираси анча тор, бадий савияси анча заиф. Лекин уларда зўр самимият блан адабиётга кириб келаётган, жўшқин ҳислар, чуқур кечинмалар эгаси бўлган жур'атли ва эҳтиросли шоир нафаси сезилиб туради. Ёшликнинг романтик ғурури блан битилган бу асарларда революция ва бахт,

янги турмуш ва бадавлат ҳаёт, хотин-қизлар озодлиги ва янги муҳаббат мотивлари баланд руҳ блан куйланади.

Шоир «Кўклам» тўпламига кирган шеърларида ёқ республикамиз ҳаётида юз бераётган буюк ўзгаришларни «Жаҳон қуёши» — Москва блан боғлайди ва унинг буюк озодлик миссиясини катта қувонч блан мадҳ этади.

Лекин, «Кўклам»да тор, шахсий кечинмаларни ифодаловчи интим шеърлар, табиатнинг натуралистик тасвирлари ҳам учрайди. Буни «Бир наш'а», «Баҳорга етганда», «Ойдинда» ва «Қиш кўринишлари» номли шеърларда кўриш мумкин. Бу шоирнинг ёшлиги туфайли, совет адабиётининг жанговар методи — социалистик реализм асосларини чуқур эгаллаб етмаганлик орқасида келиб чиққан хатолардан эди.

Ҳамид Олимжон биринчи сталинча бешйиллик даврининг қайноқ ҳаёти блан бирга фикран ва маънан ўсаборди, маърифат ва маданиятни чуқурроқ эгаллади, ўз ижодиётидаги олдинги хатолардан қутулаборди, турмушда юз бераётган илғор тенденцияларни ҳаётий лавҳалар воситасида реалистик тасвирлаш сан'атига эришаборди. Энди, у, қуруқ тавсиф, яланғоч ташвиқотдан қутулиб, ўқучиларга ўткир сиёсий тил, пухта бадний образлар блан мурожаат қилабошлади. Ўз хўжалигини социалистик асосда қайта қурган, буюк гигантлар

бун'ёд қилган, социализм пойдеворини яратган халқнинг юксак талабларига жавоб бериш, давр блан ҳамнафас бўлиш, унинг ғалабаларини улуғлаш шоир ижодининг марказий масаласига айланади. Бу ҳолни шоирнинг «Тонг шабадаси» (1930), «Олов сочлар» (1931), «Пойга» (1932) ва «Ўлим ёвга» (1932) тўпламларига кирган асарларда яққол кўриш мумкин.

Ҳамид Олимжоннинг бу асарлари ёш ўзбек совет адабиётини бойитди, ундаги сиёсий тематика доирасини кенгайтди.

Ҳамид Олимжон, ўзи яшаб, ижод этаётган тузум жаҳонда энг илғор, энг демократик, энг ҳаётий тузум эканлигини ва шунинг учун ҳам ҳарқандай қийинчиликларни енгиб, «Янги дун'ё сари»—Буюк коммунистик келажак сари боражагини баланд оптимистик руҳ блан тараннум қилди. Шу жиҳатдан, унинг «Нима бизга Америка» деган ше'ри катта аҳамиятга эга. Ше'рда икки дун'ё, икки тузум—Совет Социалистик Иттифоқи ва империалистик Америка ўртасидаги тафовут муқоиса қилинади. Биринчисининг адолат ва истиқбол заминига қурилгани, иккинчисининг асосида эса, зулм ва чириш ётганини икки тип ишчи образи мисолида кўрсатади. Булардан бири, капиталистлар заводида ишлаётган, очлик ва қашшоқликка маҳкум этилган ишчи, иккинчиси—ўз қўли блан ўз бахтини яратаётган ижодкор совет ишчисидир.

Шоир империалистик Американинг ишидаги «сур'ати, тезлиги, кучи ва қуввати» қанча зўрайса, шунча тез ҳалокат соҳилига яқинлашувини, сталинча бешйилликлар даврида бизда яратилган гигантлар Америка сур'атини йўлда қолдириб кетажagini зўр эҳтирос блан ифодалайди:

Нима бизга
Америка!
Нима бизга
Унинг сур'ати;
Унинг тезликлиги
Кучи,
Қуввати;
Унинг шижоати,
Унинг ғайрати
Мана биз
Ун йил ичида,
Шундай тезлик блан
Етдик-ки,
Шундай гигантларга
Кетдик-ки,
Ҳатто,
Уйлай олмас
Унинг фордлари,
Унинг раҳбарлари,
Унинг лордлари
Булутларга
Бош чиқарган
Америка,
Мана;

Мана ўша
Бадмаст гавда,
Қарри тантана!
Бугун шундай
Асаби
Бузилган,
Томири толган...
Қаттиқ шамолларга
Бўйин эгади.
Булутлардан
Кулиб боққан
У мағрур тана
Бир карра
Ерга тегади!

Бундан 17 йил муқаддам ёзилган мазкур мисра'лар шу кечаю-кундузда фашизмнинг ўчоғига айланган «бадмаст» Трумэн Америкасига қарата отилган ўқдек жарангламоқда. Чунки, кучли реализм блан суғорилган бу ше'рда ҳақсизлик, зулм заминига қурилган империалистик тузумнинг чириш асослари шоирона образлар ва публицистик мантиқ блан очиб ташланган.

Буларнинг барчаси шуни кўрсатадики, Ҳамид Олимжон, тикланиш ва биринчи сталинча бешйиллик даврларини ўз ичига олучи дастлабки ижоди блан ҳам ёш ўзбек совет адабиётининг ғоявий ва бадий такомилга зўр ҳисса қўшган, унинг тематик доирасини кенгайтирган ва соғломлиги учун буржуа идеологларига қарши кескин курашиб келган новатор шоирдир.

II

ВКП(б) Марказий Комитетининг 1932 йил 23 апрельда «Адабий-бадий ташкилотларни қайта тузиш ҳақида» чиқарган тарихий қарори умум-совет адабиёти тараққиётида бурилиш ясади, уни тор тўғаракчилик доирасидан кенг йўлга, социализм йўлига олиб чиқди, «киши руҳининг инженерлари» зиммасига буюк вазифалар юклади. Умумиттифоқ Совет ёзучиларининг биринчи с'ездидан сўнг эса, бадий адабиёт ва адабий танқидчилик масалалари янада кескинроқ тус олди. Халқ ва партия совет ёзучилари ва танқидчиларидан ҳарқандай антимарксистик қарашларни тағ-томири блан қўпориб ташлайдиган, марксизм ва совет воқе'лигининг улуғвор ғоялари блан суғорилган асарлар яратишни талаб қилди.

Бу даврда Ҳамид Олимжон ўзининг барча ижодий имкониятини халқ ва партия топшириғини бажаришга сафарбар этди.

1930 йиллардаёқ ўзининг танқидий, публицистик ва илмий асарлари блан танилган Ҳамид Олимжон, бошқа адабий танқидчилар қаторида, мафкура майдонидаги синфий душманларга қарши ўт очди. Унинг «Марксизм ниқоби остида меньшевизм», «Социалистик реализмни эгаллаш йўлида», «Жадид адабиётининг синфий моҳияти масаласига», «Ҳарбий коммунизм даврида ўзбек буржуазия адабиёти» (сўнгги уч асар шоир Уйғун блан ҳамкор-

ликда ёзилган), «Ўзбек совет адабиётининг биринчи даври», «Муҳаммад Амин Муқимий», «Толстой ва ўзбек халқи», «Жамбул ва халқ» каби қатор илмий-танқидий асарлари ўзбек марксистик адабиётшунослиги — адабий танқидчилигининг тадрижий такомилида катта ўрин эгаллайди.

Ўзбек халқини рус ва бошқа қардош халқлар адабиётининг нодир намуналари блан таништиришда ҳам Ҳамид Олимжоннинг хизмати катта. Ҳамид Олимжон, Ю. Лермонтов («Бэла» ва лирик шеърлар), Тарас Шевченко (Шеърлар), М. Горький («Челкаш»), Н. Островский («Пўлат қандай тобланди»), А. Корнейчук («Платон Кречет») асарларини ўзбек тилига таржима қилган шоир. У, айниқса, «Рус поэзиясининг қуёши» Александр Сергеевич Пушкиннинг «Кавказ асири», «Сув париси—русалка» поэмаларини ва лирик шеърларини таржима қилишда зўр ижодий муваффақиятларга эришди. А. С. Пушкин шеърятининг руҳини тўла сақлаган ҳолда ўзбек китобхонига манзур бўладиган таржималар яратаолди.

А. С. Пушкин асарларининг Ҳамид Олимжон ижодий лабораториясига кириб келиши катта воқиа эди. У, А. С. Пушкин асарларининг руҳини англаш, уларни атрофлича ўрганиш ва усталик блан таржима қилиш устида кўп ишлади. Рус халқи гениал шоирининг ижоди ўзбек халқи истеъдодли шоирининг камолотга эришувида мактаб бўлди.

Ҳамид Олимжон Алишер Навоий асарларини нашрга тайёрлаш, рус ва бошқа қардош халқлар тилига таржима қилиш, шоирнинг ҳаёти ва ижодини кенг омма орасида популярлаштириш ҳам марксистик навоийшунослик яратиш жараёнида ўзини талантли ташкилотчи, катта назарий тайёргарликка эга бўлган йирик жамоат арбоби сифатида кўрсатди.

Айниқса, Навоий ижодиётининг оригиналлигини инкор қилиб келган ғарб шарқшунослари, ундан ўзларининг қандайдир «умуммусулмон», «умумтурк», маданияти ҳақидаги афсоналарини оқлаш учун фойдаланиб келган шарқ панисломист ва пантуркистларининг реакцион, ирқий, космополитик «назария» лари ва вульгар социологларнинг зарарли «концепция» ларига зарба беришда Ҳамид Олимжоннинг хизмати катта. Унинг Алишер Навоий ҳаёти ва ижодига бағишланган 20 дан ортиқ мақоласи шуни кўрсатади. Бу мақолаларда ўзбек халқининг бой, қадимий ва ўзига хос маданиятга эга эканлиги, унинг гениал фарзанди — Навоийнинг ижодиёти инсонга нисбатан меҳр-муҳаббат блан жўш урган оригинал асарлардан иборат эканлиги ҳеч инкор қилиб бўлмайдиган далиллар асосида исботланади.

Шу муносабат блан Ҳамид Олимжон Навоий асарларини янада чуқур ўрганди, унинг замондошлари ва изчиллари бўлмиш Лутфий, Атоий ҳам

Бобирнинг гўзал ғазаллари, рубойлари блан янада яқинроқ танишди, уларнинг услуб ва бадиий приёмларининг энг яхши томонларидан сабоқ олади. Бу ҳол Ҳамид Олимжоннинг ўзбек совет адабиётининг йирик лирик шоири даражасигача кўтарилишида айрича роль ўйнайди.

Яна шуни эслатиш керакки, Ҳамид Олимжон ижодиётининг камолотга эришувида халқ оғзаки ижоди ҳам, шубҳасиз, катта роль ўйнаган. Бу фақат Ҳамид Олимжон ижоди учун хос бўлган тасодифий ҳодиса эмас, балки ҳарбир йирик сан'аткорнинг тадрижий такомил йўлида учрайдиган муайян фактордир. Чунки, бу факторсиз сўз сан'атининг юксак чўққиларини эгаллаш мумкин эмас. Чунки, «Сўз сан'атининг боши — фольклорда» (М. Горький).

Демак, совет воқилигига, кундалик ҳаётимизга чуқурроқ кириб бориш, ўзбек классик адабиёти ва халқ оғзаки ижодиётининг энг яхши намуналарини илмий таҳлил қилиш, рус классик ва рус совет адабиёти блан мустаҳкам ижодий алоқада бўлиш ва, ниҳоят, мафкура соҳасидаги турли антимарксистик оқимларга қарши кураш даврида назарий чинқиш Ҳамид Олимжоннинг сан'аткор ва маданий шоир бўлиб етишуви учун қудратли замин ҳозирлади. Шоирнинг «Дар'ё кечаси» (1936), «Ўлка» (1939) ва «Бахт» (1940) тўпламларига кирган шеърлари; «Ойгул блан Бахтиёр» (1937); «Зайнаб

ва Омон» (1938) ва «Семурғ» (1939) каби поэмалари мана шу заминнинг самарасидир.

Социалистик поэзиямизнинг нодир намуналари бўлиб қолган бу асарларда ўз Ватани, ўз халқига улуғвор муҳаббат блан яллиғланган ва улуғ ғояларга хизмат қилган қалб, шоирона дид ва нозик туйғулар блан мавжланган исте’дод—Ҳамид Олимжон, сан’аткор шоир даражасига кўтарилди.

Бу камолотнинг асосий сабабларидан бири, шoirнинг коммунизм қураётган ижодкор совет халқи блан бирга нафас олишидир:

Толиим шулким, Ватанда бир гулистон танладим,
Бахтни топган эл блан жондош бўлиб отдим одим,
Йўлдан озганларга ҳечбир бўлмадим мен қайғудош,
Шу сабабданким, менинг бағримда жой олди кўшп,
Шу сабабданким, Ватанда бўлмадим илҳоми хор,
Шу сабабдан менга ётдир бахт талоқ этган диёр.

Ҳамид Олимжон табиат манзараларини ҳам зўр маҳорат блан жонли бўёқларда тасвишлаб берган ҳассос қалбли шоирдир. У Самарқанд қишининг мунгли манзарасини чизганда ҳам («1924 йилнинг 21 январида Самарқанд»), гўзал Чирчиқ дар’ёсини тасвир этганда ҳам («Дар’ё кечаси»), Русия табиатининг ҳаётбахш нафасидан илҳомланганда ҳам («Болтиқ денгизи бўйларида»), мағрур кавказ тоғлари, Қрим соҳилларига мафтун бўлганда ҳам («Қора денгиз бўйида») табиат шоирнинг сан’аткор қалами остида турли-туман ранг блан жилва-

ланиб, жозибали картина касб этади. Ўзбекистоннинг кўклам фаслини, гўзал водиларини тасвирлаш учун қалам олар экан, шоирнинг қалби илҳом ва эҳтиросга тўлиб-тошади:

Чиройлидир гўё ёш келин,
Икки дар'ё ювар кокилин.
Қорли тоғлар турар бошида,
Гул водилар яшнар қошида.
Чор атрофга ёйганда гилам,
Асло йўқдир бундайин кўклам.
Боғлардаги қипқизил лола
Бўлиб гўё ёқут пиёла
Булоқлардан узатади сув,
Эл кўзидан кетади уйқу...
Далаларда бошланади иш,
Бошланади ижод ва турмуш.

(«Ўзбекистон»).

2 «Бахтлар водиси» дан бошлаб битилган асарларда шоирнинг асосий сан'атларидан бири—кишига ҳаёт ва гўзаллик бахш этучи табиатнинг бутун салобатини қуйма мисра'лар орқали зўр эҳтирос блан кўрсатабилишда, табиатнинг пассив манзарасини эмас, балки унинг воситасида коммунизм асрида яшаётган совет меҳнаткашларининг фидо-корона меҳнатини катта реалистик куч блан ифода-лайбилишда, бугунги бахтиёр кунимиз блан фахрланиш ва улуғвор келажакка буюк ишонч блан қарайбилишдадир. Меҳнат темаси Ҳамид Олимжон ижодида жуда кенг ишланган. У, ўз бахтини, истиқ-

болини «колхоздаги ҳур, ҳалол меҳнатда кўрган» оддий ўзбек қизи Баҳри образини яратганда ҳам («Баҳри»), меҳнат азоб-уқубат бўлган қора ўтмиш блан «меҳнат шараф ва шон» га айланган бахтиёр бугунни таққослаганда ҳам («Маҳорат») ва бу ерда келтириш имкони бўлмаган бошқа ўнлаб шеърларда ҳам халқимизнинг ижодий меҳнатига кенг ўрин беради. Унинг меҳнат куйларида баланд сиёсий руҳ бор: бизга «Эркин турмуш ва маҳсулдор иш» ни большевиклар партияси, Совет ҳукумати бахш этди, деган фикр шоирнинг диққат марказида туради.

Буюк Октябрь революцияси шоирнинг Ватанига ҳуррият ва халқига бахт келтирди. Табиийки, шу «бахтиёр диёр» халқининг зако ва даҳоси етиштирган совет ёзучиларининг ижодида бахт мавзуи кенг ўрин олди.

Ўзбек совет адабиётида бу мавзу'ни атрофлича ишлаган, адабиётшунослардан бирининг жуда тўғри таъбири блан айтганда, поэзияда «Бахт фалсафаси» ни яратганлардан бири — Ҳамид Олимжондир. У бахт куйчиси, шодлик куйчиси; Сталин Ватанида «Асрларнинг қайғусини қарғаб, шодлик ва бахт куйин» барала тараннум қилган шоирдир. Шунингдек, Ҳамид Олимжон янги ва башарий муҳаббат куйчисидир. Шоир бундай муҳаббатни пессимистик, интим қўшиқларда эмас, хушнуд, самимий ва шўх сатрларда улуғлайди. У совет кишиси

муҳаббатининг энг нозик туйғуларини ва муродини комил усталик блан тасвирлайди.

Ҳамид Олимжон ижодиётидаги бахт, меҳнат ва севги тароналарининг илҳомбахш манбаи буюк пойтахт — Москва, Кремль юлдузларидир. У ўзининг «Кремль чироғи қаршисида» ва «Москва» каби шеърларида жаҳонда энг революцион, энг демократик ва энг илғор давлатнинг пойтахти, бепоён Ватанимизнинг қалби — Москва, бутун дунёга озодлик ва бахт нуруни сочучи қуёш—Кремль юлдузларини улуғлайди:

Ҳаммаёқ интилар Москвага қараб,
Шу ердан қон олар қалбига ҳаёт,
Шу қуёш ўнгида айланар дун'ё,
Шу ердан бошланар бутун коинот.

(«Москва»)

Ҳамид Олимжоннинг ўз Ватанига, ўз халқига бўлган муҳаббати шу Ватанни, шу халқни бахт ва саодат йўлига олиб чиққан доҳиларимизга — Ленин ва Сталинга бўлган муҳаббат блан узвий боғланган. У Ватан ва халқ ҳақида гапирар экан, Ленин ва Сталин ҳақида гапиреди, Ленин ва Сталинни улуғлайди. Шоирнинг «Икки қизнинг ҳикояси» (1935 — 1937) поэмаси, «Сосо» (1937), «Башар қуёшига» (1937) ва «1924 йилнинг 21 январида Самарқанд» (1938) номли балладалари ўзбек совет адабиётида Ленин — Сталиннинг ёрқин образини яратиш йўлидаги биринчи тетик қадамдир.

Инсоният Ленин—Сталинда ўзининг гениал доҳиларини кўрганидек, совет адабиёти ва сан'ати ҳам Ленин—Сталин образида ўзининг келажак тараққиёти йўлини белгилаб беручи қаҳрамонини топди. Бу икки буюк инсоннинг образи Октябрь революциясини улуғлаган дастлабки кўшиқлардан бошлаб совет адабиётининг марказий проблемаси, ёзучиларимизнинг асосий темаси бўлиб қолди. Ҳамид Олимжоннинг ҳам энг бақувват, энг гўзал асарлари Ленин ва Сталинга бағишланган. Юқорида эслатилган асарларда Ленин—Сталиннинг илиқ ва салобатли образи чуқур реалистик бўёқлар, лирико-романтик тасвирлар воситасида зўр бадий сан'ат блан кўрсатилади.

Ҳамид Олимжоннинг энг катта асарларидан бири «Зайнаб ва Омон» дostonидир. Авторнинг асосий мақсади, дostonда совет кишиларининг «ижод ва турмуш»ини йирик бадий асар композициясида умумлаштиришдан иборатдир.

«Зайнаб ва Омон»—Ҳамид Олимжоннинг 1938 йилгача бўлган ижодий фаолиятининг синтезидир. Дostonда 1930 йиллардаги қйшлоқ ҳаётининг поэтик ифодаси берилади. .

Дostonда икки онг, икки тушунча ўртасидаги кураш кескин тус олади. Булардан бири—қора ўтмишдаги бид'ат, хурофот ва асоратнинг киши онгидаги қолдиғи бўлса, иккинчиси—унга қарама-

қарши ўлароқ совет даврида яратилган янги ижтимоий онг, янги муносабатдир.

И. В. Сталин айтганидек, бизнинг тараққиётимизнинг асоси ҳам мана шу эскилик блан янгилик ўртасидаги, ўлаётган нарса блан туғилаётган нарса ўртасидаги курашдир. Бу курашнинг адабиётда акс этиши ва янги ижтимоий онгнинг ғалабасини жонли образлар воситасида кўрсатилиши жуда катта сиёсий аҳамиятга эгадир.

«Зайнаб ва Омон» фақат икки севишганлар тарихини тасвирловчи «ишқнома» эмас. «Зайнаб ва Омон» катта коллектив а'золарининг ижодий меҳнатини, коллективнинг буюк тарбиявий қудратини намойиш этучи асардир. Зайнаб ва Омон муҳаббатни колхоз далаларидаги ҳалол, қизғин меҳнат жараёнида очилади. Гўзал Зайнабнинг ўз ёрига — софдил Омонига бўлган пок, эҳтиросли севгиси, коллективга, диёрига бўлган оташин муҳаббат даражасигача ўсиб чиқади. Зайнаб ва Омон образида биз совет кишиларининг бадий ҳаққоният блан умумлаштирилган мукамал образини кўрамыз.

Ҳамид Олимжон, 1932—1941 йиллар давомида ёзган асарлари блан бепоён Ватанимизнинг йирик ижодкорлари сафидан муносиб ўрин олишга эришди.

Юксак ше'рий илҳом ва катта маҳорат блан ёзилган Ҳамид Олимжон асарлари том ма'носи блан халқчилдир. Бу халқчиллик халқ орасида кўп уч-

райдиган ба'зи сўзлар, иборалар, ва ёки айрим халқ мақолларини бадий асарга киритабериш; қўшиқлар ва ёки эртақлар услубида асар ёзиш блан белгиланмайди. Йўқ. Бу халқчиллик ёзучининг ўз халқининг руҳини, ўз халқининг орзу-умидларини ва унинг ўз идеали учун курашини тўғри ифодалашини, уларнинг реалистик бадий картинасини яратиб беришини блан белгиланади. «Бизнинг халқчиллигимиз,—деган эди В. Г. Белинский,—рус ҳаёти картинасини ҳаққоний тасвирлашдадир». Бинобарин, совет адабиётидаги халқчиллик принципи ҳам — совет ҳаёти картинасини ҳаққоний тасвирлашдадир. Мана шу ма'нода Ҳамид Олимжон ижоди халқчилдир. Чунки унинг асарлари буюк Сталин давридаги ўзбек халқи ҳаётининг ҳаққоний акси-садосидир.

III

Улуғ Ватан уруши ҳарбир ёзучи зиммасига ўз халқининг тақдири, Ватанининг тақдири олдида катта ва оғир мас'улият юклади. Уруш ҳарбир ёзучининг халқ олдидаги виждоний бурчига нисбатан қаттиқ синов эди. Кўпмиллатли совет адабиёти бу синовдан шараф блан ўтди. У урушнинг биринчи кунларидаёқ, Ватанга муҳаббат, совет патриотизми ва халқлар дўстлиги, қаҳрамонлик; қўрқоқларга ва сотқинларга нисбатан нафрат, ғазаб ва ўч; фронт орқасидаги баҳодирона меҳнат тароналари блан жўш урди; халқимизнинг муқаддас жангга сафарбар этилишига, қаҳрамонлик кўрсатишига

руҳан ва ма'нан катта та'сир қилди. Большевиклар партияси ва Совет Ҳукумати олдидаги ўзининг улуғвор вазифасини бажарди.

Ҳамид Олимжоннинг катта масштабдаги талантли шоир ва йирик давлат арбоби эканлиги уруш даврида яна ҳам кенгроқ очилди.

У, Улуғ Ватан урушининг жангчиларига ўзбек халқи номидан ёзилган ше'рий хатнинг авторларидан бири, Тошкент интеллигентлари антифашист йиғилиши ва Урта Осиё халқлари вакилларининг фашизмга қарши митингларининг асосий нотиқларидан бири, вақтли матбуот саҳифаларида чиққан ўткир публицистик мақолалар автори, кишилари-мизга ма'навий озиқ, тетик руҳ беручи, уларнинг бутун имкониятларини Ватан манфаати, халқ манфаати, давлат манфаати ва партия манфаати учун сафарбар этишга ундовчи мукаммал бадий асарлар ижодчисидир. Ҳамид Олимжон, 1942 йилда, армиямиз Сталинград бўсағаларида ҳаёт-мамот жанглари олиб бораётган кезде большевиклар партияси сафига кирди, 1943 йилда эса, Ўзбекистон Фанлар Академиясининг корреспондент-а'зоси қилиб сайланди.

Ҳамид Олимжон даврининг, Ватаннинг ва халқнинг юксак талабларига ўз вақтида жавоб бериш учун тинмай ишлади, ижод қилди. Унинг «Она ва ўғил» (1942), «Қўлингга қурол ол!» (1942), «Ишонч» (1943), «Джигиты уходят на фронт» (1942), «Когда

цветет урюк» (1942) деган ше'р тўпламлари; «Ўзбекистон қиличи» драмасини ёзишга қатнашуви, «Муқанна» (1943) номли драматик поэмаси; «Дўстлигимиз ҳақида» (1941), «Искусство Узбекистана зовет к победе» (1942), «Мен ўзбек халқи номидан сўзлайман» (1943), «Единство» (1943), «Ўзбек халқининг ўлмас шоири» (1943), «Возвращение» (1943), «На берегах Сыр Дарьи» (1943), «Литература узбекского народа» (1943) ва «Надежда и уверенность» (1944) каби илмий, публицистик мақолалари шу даврнинг мевасидир.

Оташин ватанпарварлик ва қардошларча дўстлик тароналари Ҳамид Олимжон ижодининг асосий масалаларидан бири эканлигини биз юқорида қайд қилиб ўтган эдик. Унинг Улуғ Ватан уруши кунларида ёзган асарларида бу тема янада чуқурроқ, янада мукамалроқ ишланди.

Ҳамид Олимжон ўз Ватанининг чегарасини Амудар'ё блан Сирдар'ё орасидаги ерлар блан чекламайди, унинг Ватани «Узоқ Шарқдан то Болтиқ денгизигача, Шимолий муз денгизидан то Қора денгизгача, узоқ Хоразмдан то Ленинградгача, Андижондан то Мурманскгача...» бўлган тупроқни қамрайди. Унинг «буюк шаҳри — Москва, муҳташам саройи — Кремль, улуғ падари — Сталин».

«Мен ўзбек халқи номидан сўзлайман. Менинг халқим ўз киндигининг қони тўкилган тупроқни ўз

онасидай азиз кўради. Менинг халқим ўз боболари кўмилган тупроқни ўпади, шу тупроқни ҳаром, нопок қилган одамларни ўлдиради» деган шоир, ўзини Сталин Ватанининг, турли миллатли совет халқининг фарзанди ҳисоблайди:

Русия, Русия, менинг Ватаним,
Мен сенинг ўғлингман, эмасман меҳмон.
Сенинг тупроғингда улғайди таним,
Ҳозирман сен учун бўлмоққа қурбон.

(«Р у с и я»)

Улуғ Ватан урушининг биринчи кунларида ёзилган «Ғалаба қўшиғи», «Қўлингга қуроқ ол!» шеърларидан то шоирнинг сўнги асари — «Раксананинг кўз ёшлари» гача яратилган асарларда совет кишининг юксак патриотик руҳи ва қардошларча дўстлик туйғулари катта бадий умумлашмалар, халқчил тасвирлар ва ўткир мулоҳазалар орқали куйланади, совет кишининг Ватан душманига бўлган ғазаби, нафрати конкрет поэтик воситалар ва жонли образларда гавдаланади. Айниқса, унинг фронтда ва фронтдан қайтгач яратган асарларида («Шинель», «Қамал қилинган шаҳар тепасидаги ой», «Сен туғилган кун», «Русия») бу тема алоҳида кучли руҳ касб этади.

Юксак оптимистик руҳ, тетик фикр Ҳамид Олимов ижодиётининг ҳамма даври, ҳар асари ва ҳарбир сатр шеъри учун мезон бўлаолади. Шунинг учун ҳам, халқ уни бахт ва тинчлик, кураш ва ис-

тиқболнинг оташин куйчиси деб атайди. Чунки, унинг асарларида совет жамияти ва совет кишининг буюк ғоявий даражаси акс этган. Шу сабабли, Ҳамид Олимжоннинг асарлари кенг меҳнаткашлар оммаси орасига чуқур томир ёйиб кетган, уларни меҳнаткашлар оммаси тушуниб ва севиб ўқийдилар, улар меҳнаткашлар оммасининг ҳисларини, фикрларини ва иродасини бирлаштиришда, буюк ғалабалар сари илҳомлантиришда катта роль ўйнаган ва ўйнамоқда. Ниҳоят, улар омма орасидан сан'аткорлар етиштиришда ҳам бир ижодий мактаб сифатида хизмат қилмоқда.

Большевиклар партияси ва Совет Ҳукумати Ҳамид Олимжоннинг социалистик Ватан халқи олдидаги хизматларини олий мукофотлар блан тақдирлади, уни «Ўзбек маданиятининг йирик арбоби» деб атади.

Қора ўтмишни нафратлаган, бахтиёр бугунги кунимизни мадҳ этган ва буюк коммунистик келажакни улуғлаган оташин ватанпарвар шоир Ҳамид Олимжоннинг порлоқ образи совет халқининг қалбида ва хотирасида абадий яшайди. Шоир доим бизнинг жанговар сафимиздадир:

Халққа айтинг, мен асло ўлганим йўқ,
Ев қўлига таслим ҳам бўлганим йўқ.
Мен халқимнинг юрагида яшайман,
Эрк деганнинг тилагида яшайман.

Сарвар Азимов.

УЗБЕКИСТОН

Водиларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...
Чаппар уриб гуллаган боғин,
Ўпар эдим Ватан тупроғин.
Одамлардан тинглаб ҳикоя
Ўсар эди шоирда ғоя.
Дар'ёлардан куйлаб ўтардим,
Эртақларга қулоқ тутардим.
Ҳаммасини тинглардим, аммо
Ўхшашини топмасдим асло.

Ўхшаши йўқ бу гўзал бўстон
Достонларда битган гулистон —
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур.
Чиройлидир гўё ёш келин,
Икки дар'ё ювар кокилин;
Қорли тоғлар турар бошида,

Гул водилар яшнар қошида.
Чор атрофга ёйганда гилам,
Асло йўқдир бундайин кўклам.
Тоғлардаги қипқизил лола
Бўлиб гўё ёқут пиёла,
Булоқлардан узатади сув,
Эл кўзида қочади уйқу.
Далаларда бошланади иш,
Бошланади ижод ва турмуш.
Кундан-кунга ўсади пахта,
Барг чиқади ҳарбир дарахтда.
Олмазорлар гулин тўкади,
Мева боғлаб шохин букади.
Шаҳарларда ишга чиқиб эл
Одам блан тўлар Текстил.
Ҳаммасининг бир истаги бор,
Ҳаммаси ҳам хурсанд, бахтиёр.
Бу ўлкада ҳарнарс бордир,
Кўрмаганлар доим хумордир.
Аму блан Сирдан сув ичган,
Зарафшонни лойлатиб кечган
Чавандозлар бордир бу элда.
Баҳор чоғи пишқирган селда
Арғумоқлар қўшиғи бордир:
Бу шундайин ажиб диёрдир.
Даласида ўсмас тиконлар,
Чўлларида чопмас илонлар;
Қуш учганда куймас қаноти,

Одам ўтса қуримас зоти,
Чанқов қолиб йўловчи ўлмас,
Ҳар бурчакда бошкесар бўлмас.
Кулбаларни келиб босмас қум,
Гўдакларни ютмас оч ўлим,
Одамга бахт ва толи' ёрдир—
Бу шундайин ажиб диёрдир.

Бунда булбул китоб ўқийди,
Бунда қуртлар ипак тўқийди,
Бунда ари келтиради бол,
Бунда қушлар топади иқбол.
Бунда қорнинг тағларида қиш
Баҳор учун сўйлайди олқиш.
Бир ўлкаки ҳуснга бойдир,
Унинг энг зўр кўзгуси ойдир;
Бир парча ўт бўлиб бунда кун
Пахтасига ишлайди ҳар кун.
Ботирлари канал қазади,
Шоирлари ғазал ёзади,
Қуйчилари ўқийди ялла,
Жувонлари айтади алла,
Пазандаси ёпади ширмон,
Қарилари кутади меҳмон.—
Бу шундайин ажиб диёрдир.
Бунинг қизиқ ҳикмати бордир:
Москвада суянган тоғи;
Гуржистонда севган ўртоғи —

Унга ҳусн ва ифтиҳордир;
Узоқ Шарқда қўшини бордир,
Шунинг учун тинчдир ул кўнгил,
Шунинг учун осойишдир ул.
Шунинг учун сомонда ётмас,
Шунинг учун совуқда қотмас,
Ёвларига осмон тутундир,
Шунинг учун бағри бутундир,
Шунинг учун ёпинмагай хас,
Шунинг учун кийинар атлас.

Шундай ўлка доим бор бўлсин,
Шундай ўлка элга ёр бўлсин.
Омон бўлсин оғайнилари,
Омон бўлсин дўстларнинг бари.
Доим бўлсин доҳиси омон,
Шундай бўлсин бу бутун жаҳон.

Водиларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...

1939.

1924 ИИЛНИНГ 22 ЯНВАРИДА
САМАРҚАНД

Самарқандда ўлмаганку ул?..
Хотирамдан чиқмас ўша кун,
Хаёлимда жонланар бутун...
Қорда эди бутун бир жаҳон,
Етар эди лайлак қор ёғиб,
Бошларида булут ва осмон,
Турар эди минорлар оғиб.
Ҳоким эди ер ва кўкда қор,
Қорда эди мадраса, минор,
Қорда эди навда-ниҳоллар,
Қорда эди майдонга қараб
Чопа-чопа келучи чоллар.
Қишлоқлардан боғлар оралаб
Келучилар усти қор эди.
Ҳали чиммат ичра моралаб
Елучилар усти қор эди.
Зўр ҳаяжон юртнинг барида,
Бир қайғу бор ёшу-қарида.

Одам кимни йўқотди экан?
Кимга экан бу оғир мотам?
Ким бағрига ўқ отди экан?
Қайдан келди бунча буюк ғам?
Одамизод қайғирар кимга?
Бу азанинг қаҳрамони ким?
Келганмиди дардларга, эмга?
Вафот бўлган қайсибир ҳақим?
Одам блан зўр майдон тўла—
Ҳаммасининг боши эгилган.
Ҳаммасига зўр мотам келган.
Ҳаммасида, ҳаммасида ғам,
Ҳаммасининг юзида мотам.
Зўр таажжуб ичида бир чол,
Ўз ўғлидан қиларди савол:
«Ким ҳам бўлди бу одам, ўғлим?
Бутун бир юрт кимни кўмамиз?
Самарқандда ўлмаганку ул?..
Кўрмаганку бизнинг халқимиз?
Нега барча дийдасида ғам?..»
«—Ленин ўлган. Ундай одамни
Кекса дун'ё бир кўрди, халос!
Тарих билмас бундай бир дамни,
Бундай мотам бўлмагани рос.
Қўп эскидир олам ва унда
Қўп буюклар ўтгандир, броқ,
Броқ Ленин тарих сўнгида
Буюклардан чиқди буюкроқ.

1

Кўз илғамас қопқора тунда -
Ўқиб чиқди олам китобин,
Ва тинглади қамоқ, сургунда
Ҳарбир очнинг қилган хитобин.
Марксдайин зўр бошни топди,
Сталиндай йўлдошни топди.
Бир жанговар элни топди ул.
Қувладилар сургунга, аммо,
Яна қўзғаб янги муаммо,
Русияга қараб чопди ул.
Минг йилларни қийнаган жумбоқ
Унинг ақли блан топилди:
Чирик, қонхўр тузумнинг шучоқ
Эшиклари тақ-тақ ёпилди.
Хароб бўлган хўр бир дун'ёни
Бўронлардан олиб ўтди ул,
Зулмга қарши қўзғолди қони,
Бир ўт ёқиб шу он этди кул.
Йўлга солди ўзи бўлиб бош,
Ва одамга бахт берди ўша,
Очларга нон, кийим, усти-бош,
Ерсизларга ерни ҳамиша.
Ана ўша солди бу ғамни,
Ана шуни олди — бу ўлим.
Ленин кетди, бутун оламни
Қайғуларга солди бу ўлим...
Ҳарқанчалик мотам унга оз,
Олам-олам ғам ҳам унга оз...

Қайғу бордир эл қарашида,
Қайғу бордир зўр йўлбошчидан
Жудо бўлган элнинг бошида.
Денгиз каби чайқалар майдон,—
Денгиз каби оғир ҳансирар;
Тўлқинлардай тинимсиздир жон,
Тўлқин каби юраклар урар,
Қор қуюлар тинмасдан ҳамон.
Қуюлар у кўп, бениҳоя,—
Бошлар узра булут ва осмон
Солмиш эди оғир бир соя,
Оғир эди қалблардаги зор,
Қуюларди бамисоли қор.
Хаёлимда жонланғар бутун,
Хотирамдан чиқмай ўша кун...

1938.

БАШАР ҚУЕШИГА

И. В. Сталинга

Мен бир қора тунда туғилдим,
Туғилдим шу он бўғилдим.
Мен туғилиб кўз очган дун'ё
Хароб эди, бузғун, бенаво;
Вайронада изилларди ел,
Менга қондош, жондош бўлган эл
Гадо эди, қашшоқ эди, хор,
Қалби тўла нафрат, алам, зор.
Умрида ҳеч шодликнинг сасин
Тинглалмаган, бахт остонасин
Одам бўлиб асло кўрмаган.
Севинч блан ошно бўлмаган.
Ўлкада тун кўрарди умур—
Гўшаларга тушмас эди нур.
Мамлакатнинг тожин кийган хош
Шу ондаёқ бўларди ҳайвон.
Эрк деганлар кўрарди зулим,
Бахт излаган топарди ўлим.

Ҳарбир қонун ва ҳарбир асос
Замирида ётарди қасос.
Ҳар томонда фитна, интиқом,
Қаҳрамонлар кетарди беном.
Бешик-бешик бўлиб тўлқинлар
Тун устига чўқарди тунлар.
Эл яшарди парча нонга зор,
Бутун ўлка улуг бир мозор.
Мева бўлмас қуруқ дарахтдан,
Нишон бўлмас мозорда бахтдан.
Гар чиқмаса, толи' қуёши,
Силанмаса ғам чеккан боши,
Эл қутулмас ўлим, қазодан,
Куни чиқмас, мотам, азодан.
Ҳаёт топса севинч деган от,
Гулга тўлуру бутун коинот.
Осмон бўйи тоғда эрир қор,
Қанотини урганда шунқор.
Қўқда парвоз этганда лочин,
Жаҳон ёзур унга қулочин.

Инсонликка бўлиб бир қуёш,
Суюклимиз, Сен кўтардинг бош.
Асрларча инграган жаҳон
Ахир келиб Сенда топди жон.
Гадоларга Сен бердинг ҳаёт,
Номсизларга ўзинг қўйдинг от.
Сен кўрсатдинг ёруғ дун'ёни,

Бутун бўлади етимлар нони,
Сен одамнинг тинглаб сўзини,
Булоқларнинг очдинг кўзини.
Умр бўйи бўлган интизор,
Элнинг бахти Сенда барқарор.
Сен элимнинг кўздаги нури,
Сен элимнинг топган сурури,
Сен суянган буюк тоғимиз,
Сен бизларнинг жаннат боғимиз.
Паноҳимиз, ишончимиз Сен.
Омолимиз, қувончимиз Сен.
Бахтимизнинг номи Сен ўзинг
Саодатга бошлар ҳар сўзинг.
Асрларнинг излагани Сен,
Қалб ичида гезлагани Сен.
Ерга баҳор лаби текканда,
Қолхозчилар чигит экканда,
Қушлар иссиқ томон учкали,
Фарғонага қараб кўчгали,
Ватанини этганда канда;
Бухорода чевар Тожихон,
Бахт уйига бўлганда меҳмон;
Ғўза янги чиқарганда бош,
Сенсан уни асраган қуёш!
Сен тоғларни йиққан баҳодир,
Сенинг ўзинг ҳар ишга қодир,
Сен умрлар эл ечолмаган,
Саволларга жавоб бергучи;

Сен бир падар, гўдак одамни
Бахтга қараб бошлаб юргучи.
Бутун олам Сенинг қўлингда,
Бутун олам Сенинг йўлингда.
Қутбларда айтилуру отинг,
Осмонларда Сенинг қанотинг.
Номинг блан чайқалур кўллар,
Номинг блан гул бўлуру чўллар.
Номинг блан йўқолуру зулим,
Номинг блан йўқолуру ўлим.
Елғиз бахтни ўрганиб башар,
Саодатда доимо яшар.
Сен тарихнинг томирида қон,
Сен одамнинг танидаги жон,
Толимиз, истиқболимиз,
Жон қушимиз ва омолимиз.
Суюклимиз, бўл доим омон!

1937.

СОСО¹

1

Она ўз ўглини севади фақат,
Фақат севадию эртак айтади.
Ота юрагида аламлар қат-қат,
Эрта кетадию кечин қайтади.
Ясантирмоқчидир Сосони, лекин,
Эртага етмайди бугун топгани.
Она касб этмишдир муҳтожлик мулкин,
Бугун адо бўлар кеча ёпгани.
Она бечоранинг ёлғиз меҳри бор,
Кечалар бахт тилар, тилар узун кун,
Вояга етсин деб ёнар, интизор,
Дун'ёни севгига тўлдирса мумкин.
Тилаклар тилайди, армонлари мўл,
Лекин дуосини ким қилар қабул?
Асрлар қайғуси она сасида,
Не бордир Сосонинг пешонасида;—

---

¹ Сосо — Иосифнинг эркалаб айтилгани. Ешликда ўртоқ Сталинини революцион ишчилар Сосо деб ҳам айтар эдилар.

Асло билолмайди, хира нигоҳи
Шунда чўзилади тоғликлар сари,
Гўёки кўкдаги оппоқ, мангу қор.
Ва'да этган бўлади баҳор.

2

Нақадар бахтлидир она бечора!
Наҳотки шу ўғил, шу жигар пора,
Шу бир эт парчаси, шу бир қошиқ қон,
Шу чумчуқдай юрак, шу кичкина жон
Ўзига жаҳонни сиғдирар бир кун?
Жаҳондан жаҳонлар туғдирар бир кун?
Наҳотки асрлар, йилларча жафо
Чеккан одамларга шу этар вафо?
Наҳотки дун'ени қуршаб олган тун
Унинг қўлларида топажак якун?
Ва ма'сум онанинг кунни тўлганда,
Бахтиёр бир кунда у, туғилганда,
Сўнгсиз хақирликлар, кулфат, азоб, ғам
Денгизига чўккан у ғариб олам
Турмадими экан ўрнидан тикка?
Жаҳон бахти бўлган шу буюк одам
Қандай сиғди экан тор бир бешикка?
Ҳали яланг оёқ ўйнаб юрганда,
Кўз очиб дун'ени янги кўрганда,
Уни кутармиди чигал тугунлар?
Она деб айтишни билмаган кунлар.

Унинг юрагида нелар бор экан?
Ма'сум юрагига нелар ёр экан?
Юксак тоғлардаги оппоқ, мангу қор
Сўйлаб берармиди элларнинг зорин,
Олдида бўронлар дард этиб изҳор
Титиб кўрсатарми қуллар мазорин.
Тоғлар, водиларда гўзал Гуржистон,
Уқиб берармиди бир ғамли дoston!

3

Жафо дийдаларга бўлиб қайғудош,
Сосо узоқларга олиб кетди бош.

4

Она кўз тугади, ютади қайғу,
Она кўзларига жаҳон қоронғу,
Сосодан дарак йўқ, қайдадур ўғил,
Қайси эллардадир, қайлардадир ул?
Қайға ғойиб бўлди суянган тоғи,
Қайға ғойиб бўлди ёнган чироғи?
Муқаддас иштиёқ блан шу муштоқ,
Тоқати тоқ бўлган шу сочлари оқ,
Ожиз кўзларига қуюлмасдан тун
Жигар порасини кўрарми бир кун?
Сосо узоқларга олиб кетди бош,
Сосо бахт бергучи, Сосодир қуёш,

Сосони излайди ҳамма ёқда тун,
Сосони қувлайди қамоқ ва сургун.
Она кўзларига тунлар чўкади,
Она ўрганеди, ёшлар тўкади.
Ҳаммани биледи она бечора,
Ожиз юраклари пора ва пора.
Фироқ оташида куяди жони,
Куяди жаҳони ва хону мони,
Йўлга қарайдию... фақат англайди:
Сосони ҳозирча келаолмайди...

5

Она армонлари кетмади увол,
Она тилаклари бўлмади поймол.
Она чеккан озор, она қилган зор
Ҳақир бир дун'ёда бошлади баҳор.
Ҳақир юракларда барг отди кўклам.
Аччиқ ёшлардаги ғазаб ва алам
Дун'ени бостирди ўз тўфонига,
Зулм аҳли қоришди қора қонига.
Ватанни улғайтди салмоқли йиллар,
Бахт олиб юксалди миллатлар, эллар.
Она миясида яшнади чақин,
Она юрагига кун келди яқин:
Чуқур бир муҳаббат, меҳр сасида
Сосо пайдо бўлди остонасида.
—Она ҳеч ўртанма, она бўлма лол,

Йиғлаб боққанларинг этилди ҳалол.
Ешликдан фироққа ташлаган ўғил,
Фироқда бағрингни ёшлаган ўғил
Хақир инсонларга бахт бериб келди.
Эзилган жонларга бахт бериб келди.—
Бағрига босаркан жаҳондай жонни,
У тамом унутди бутун жаҳонни.
Шу жаҳон олдида жон берса агар.
Она севиначи беҳисоб йиллар.
Қанча ўйлари бор кекса бошида,
Буюк тоғ тургандай, лекин қошида.
Бир ҳаё босдию, тамом бўлди лол,
Шундай қизиқ кечди энг бахтли бир ҳол.
Юраги ўйнайди, титрайди лаби,
Улуғ бир дар'ёга тикилган каби
Унга боққанида кўзлари тинар,
Ўзининг ўғлидан сўзга тортинар.
Она ўзида йўқ, тўнади ма'сум,
Сосонинг юзида юмшоқ табассум,
Тўхтамай кулади, ғамхўр, меҳрибон,
Ёниқ кўзларида жувон бир жаҳон.
Онаси олдида, лекин у бир-бир,
Сўзлаб ўлтирмади қилганларини,
Зотан онаси ҳам энди кўпдандир
Яхши билар эди бунинг барини.
Она билардики, энди ҳар наҳор
Бутун ватан бўйлаб тўлишар баҳор.
Сосонинг ишига бир далил бўстон

Она кўзларида гўзал Гуржистон.
Шунинг-чун шод эди, шунинг-чун мағрур,
Шунинг-чун ёнарди кўзларида нур.
У силаб онанинг қор сочларини
Йилларча бахтиёр ҳаёт бахш этди.
Сўнгра хайрлашди ва ўша кун
Адо этмоқ учун ўз бурчларини
Пойтахтга қараб у жўнаб кетди

1937

УРИК ГУЛЛАГАНДА

Теразамнинг олдида бир туп
Урик оппоқ бўлиб гуллади...

Новдаларни безаб ғунчалар
Тонгда айтди ҳаёт отини,
Ва шаббода қурғур илк саҳар
Олиб кетди гулнинг тотини.

Ҳар баҳорда шу бўлар такрор,
Ҳар баҳор ҳам шундай ўгади,
Қанча тиришсам ҳам у беор
Еллар мени алдаб кетади.

Майли дейман ва қилмайман ғаш,
Хаёлимни гулга ўрайман;
Ҳар баҳорга чиққанда яккаш,
Бахтим борми, дея сўрайман.

Юзларимни силаб, сийпалаб,
Бахтинг бор деб эсади еллар,
Этган каби гўё бир талаб,
Бахтинг бор деб қушлар чийиллар.

Ҳамма нарса мени қаршилар,
Ҳарбир куртак менга сўйлар роз,
Мен юрганда боғларга тўлар
Фақат бахтни мақтаган овоз:

«Мана сенга олам-олам гул,
Этагингга сиққанича ол,
Бунда толи'ҳар нарсадан мўл,
То ўлгунча шу ўлкада қол.

Умрида ҳеч гул кўрмай йиғлаб,
Утганларнинг ҳаққи ҳам сенда,
Ҳар баҳорни йиғлаб қаршилаб
Кетганларнинг ҳаққи ҳам сенда...»

Теразамнинг олдида бир туп
Урик оппоқ бўлиб гуллади...

1937.

ЧИРЧИҚ БЎЙЛАРИДА

Гулшан водиларда чақнайди кўзим,
Фикрлар дар'ёдек босиб қилар лол,
Ўзининг бағридан оққан сувларнинг
Орқасидан қараб қолгандай Чотқол.

Чирчиқ бўйларида кезаман ҳайрон,
Кўзимга Аму ҳам, Сир ҳам кўринар,
Табиат сирини ўргатар менга
Сувнинг ўйнида бир кимиёгар.

Элнинг ўғиллари, мардлар қошимда,
Мен суҳбат қиламан олимлар блан;
Табиатшунослар, ҳикматчи дўстлар,
Менга ўргатади ажойиб бир фан:

Бирининг қўлида чўлларга ҳаёт,
Бирининг қўлида дар'ё товланар;
Бирининг қўлида семиради ер
Ва ҳар муз томчида оловлар ёнар.

Бу — Шарқнинг юлдузи Ўзбекистондир,
Ўрта асрларнинг Осиёси йўқ.
Янги дар'ёларнинг севар ўлкаси,
Бағри шодимонлик, бахт блан тўлиқ.

Сероб даласида пахта гуркирар,
Тоғларида олтин, боғларида бол;
Бутун қўшнилари кўзлари унда,
Шундай бўлмоқликни қилади хаёл.

Қадим шарқнинг ери ташна қовжирар
Катта Фарғонанинг сувига муҳтож,
«Мадорим кетибдир, ўғит бер!» дейди
Чирчиқ азотига телмуриб у оч.

Навой ўтказган ариқлар қурғаб,
Янги Навойдан кутмоқдадир сув,
Чирчиқ бўйларидай кўкарсам деган,
Гиёҳсиз чўлларнинг кўксида орзу.

Ҳеч ажаб эмаски, Шарқнинг деҳқони
Чирчиқ қурганларни кўргуси келса,
Ҳеч ажаб эмаским, сувни кўрганда,
Кўз ёши қон бўлиб ерга тўкилса.

Мен шарқли шойрман, кўзнинг ёшлари
Қўшиқ бўлганини кўрган куним бор,
Қўшиқ одамларни жангга ташлаган,
Қўшиқ кўнгиллардан кеткизган ғубор.

Қўшиқ одамларни Ленинга элтган,
Қўшиқ Сталинни ахтарган йиллар;
Бу қўшиқ халқларни этган биродар,
Занжир, кишанлардан қутилган эллар.

Ҳеч ажаб эмаским, Шарқнинг деҳқони
Чирчиқ қурганларни кўргуси келса;
Ҳеч ажаб эмаским, сувни кўрганда,
Кўз ёши қон бўлиб ерга тўкилса.

Негаким, дардларга даводир бу сув,
Бу нурлар қилади кўзларни равшан,
Чирчиқли шоирда бордир бир армон:
Бутун Шарқни озод кўролсам деган.

Чирчиқ бўйларида ёнар чироғлар,
Қаршимда зўр дун'ё очади чирой.
Қалбимдан оқмоқда бир дар'ё қўшиқ,
Қор босган тоғларнинг тепасида ой.

1940.

Ш О Д Л И К Н И
К У Й Л А Г А Н И М Н И Н Г С А Б А Б И

Шоирларни кўп ўқиб чиқдим,
Билмаганим қолди жуда кам,
Ўқиб чиқдим, чувалди фикрим,
Кўравериб ҳаммасида ғам.

Фузулийни олдим кўлимга,
Мажнун бўлиб йиғлаб қичқирди,
Ва Навоий тушиб йўлимга,
Фар'ёд блан ўрнидан турди.

Лермонтовни ташламадим ҳеч,
Ахир қўйиб олдим Ҳофизни,
Пушкин менга кўрсатди ҳар кеч,
Йиғлаб турган бир черкас қизни.

Шекспирдан сўрадим савол,
Жавобини келтирди Хайём:
«Чунки ғамга ошинодир ҳол,
Қайғу блан тўлиғдир айём».

• • • • •
Уйладиму узоқ қолдим жим,
Сўнгра савол қилдим ўзимдан,
Дар'ё каби тошиб севинчим,
Ёш тирқираб келди кўзимдан.

Шодлик йўлга бошлади мени,
Бахтиёрлик бўлди одатим,
Шоир бўлиб шодлик ва бахтни,
Куйламаклик зўр саодатим.

Чунки элим қайғуни билмас,
Чунки йўқдир ватанда мотам,
Озод халқим бошига келмас,
Энди сра мусибат ва ғам.

Шунинг учун шодман бир умр,
Шунинг учун шодлик ҳамдамим,
Ҳаркун ортар кўзларимда нур,
Шунинг учун йўқ асло ғамим.

Мен биламан душманним кимлар,
Сергак бўлиб боқдим йўлимга.
Чунки халқим барча тилсимлар
Калидини берди қўлимга.

1938.

БАХТ ТУҒРИСИДА

Харкимга бир «нони насиба»,
Паррандалар ўз ҳаққин тилар,
Кўпни кўрган қари дун'ёда
Бахт ахтариб кўплар ўтдилар.

Кўплар ўтди, кўпгина одам
Таний олди дўзахни, ўтни,
Дун'ё деди, кўзни очдию,
Лекин кўрди фақат тобутни.

Шодлик истар эди барчаси,
Лекин келиб қучарди мотам,
Хурсандликка зор дийдаларда
«Шодлик мен» деб кулар эди ғам.

Бахт ахтарар ва қора тақдир
Мазах блан қилар ҳақорат,
Дун'ё-дун'ё армон ва орзу
Гадойликда бўларди ғорат.

Мотам ва зор, азоб ва қайғу
Гадойликнинг кўҳна йўлдоши,
Инсон қалби устида ётар,
Асрларнинг муҳтожлик тоши.

Бахт топилмас ҳечбир замонда,
Эл қул бўлса, бўлса яланғоч,
Жаннатларни яратган одам
Натижада ўзи қолса оч.

Қувонч шулким, толи' ёр бўлиб,
Бахтни топган элни кўролдим,
Асрларнинг қайғусин қарғаб,
Шодлик ва бахт куйини чолдим.

Элим яшар осойиш ва шод,
Улкам ўзи янги бир жаҳон,
Ўзбекистон номли бир жаннат,
Боғларида ором олар жон.

Бахт қайнайди соф булоқларда,
Дамларимиз ўтар беозор,
Шаҳарларда, боғлар, тоғларда,
Элни қучган мангу бир баҳор.

1937.

ҲУЛКАРНИНГ ШЕРИ
(Қизимга)

Муҳит узра қанотингни ёз,
Оқ қушларнинг ўлкасида юр
Даста-даста гуллар келтирсин,
Шўх ва қувноқ дўстларга буюр.
Уфқларда сайр этгин мудом,
Қуёш келиб сувга чўкканда...
Ой, булутлар орасидан шом
Этак-этак шу'ла тўкканда...
Тўшаб алвон-алвон гиламлар,
Сенинг блан яшнасин баҳор,
Сенинг блан хуш бўлсин дамлар,
Сенга доим шодлик бўлсин ёр.
Сени кўрса очилсин гуллар,
Сени кўрса ёнсин булбуллар,
Сени кўрган бари топсин жон,
Сен юрган ер кўрмасин хазон.

1937.

КУЙЧИНИНГ ХАЁЛИ

Фозил Йўлдошга

1

Бу хаёл сўнгсиздир, осмон каби кенг,
Бу хаёл тугамас ҳеч ҳали-бери.
Унинг бойликлари умрларга тенг,
Ҳамон белгисиздир бошланган ери.

У сра тўхтамас, тошар доимо,
Қилиб бўлармикан уни ҳеч баён?
Чўлларда дарбадар, тоғларда танҳо,
Ҳар кеча янги сир бўлади аён...

Сўзсиз ҳикоялар, энг буюк сирлар,
Бирдан тилга келар дар'ёдай тошиб,
Юзлаб қабилалар, ўнлаб асрлар
Унинг осмонидан ўтар адашиб...

2

«Ошиқнинг фаҳмидир қоронғу кеча»,
Қуёш уйқусига тўйиб тургунча,

Кўзи ёшликларнинг бордир йўлдоши,
«Йиғласам ҳолимга йиғлар бирнеча...».

Айрилиққа тушиб йиғлар икки ёр,
Бириси интизор ва бириси хор,
Сабрлар тугади, синди косаси,
«Ғам блан сарғайди гулдайн дийдор».

Қирғоқларга урар дар'ё ўзини,
Осмон қуршамишдир тупроқ юзини.
Баҳорий даштларга, гул водиларга,
Ой Барчин тикмишдир қаро кўзини...

3

Бунда на уй бордир, на том, на девор,
Далада ўтади қиш, баҳор ва ёз,
Тоғларда йўлчини ажалдан сақлар
Қўллардан қоғолаб учиб чиққан ғоз.

Инсон ўрганмаган ўтроқ ҳаётга,
Унингчун ватандир ҳар гулшан води;
Бугун қўниқ экан шу баҳор воҳа,
Эртага бир ерга кўчмакдир ёди.

Қарвон йўлга тушар юкларни ортиб,
Сукунат бузулар қўнғироғидан,
Қуллар уюр ҳайдар сурини тортиб,
Элчибой ошади булут тоғидан.

Далани тутади йилқилар, қўйлар,
Бахмалдан ёпилган ўтовлар, уйлар,
Қирқ кеча, қирқ кундуз тинмайин ўтар
Бойвачча ўғилга аталган тўйлар.

4

Оёқлар остида ястанар сойлар,
Қошларда чарх уриб айланар ойлар.
Қулларга амр этар қамчи ўйнатиб,
Экинни билмаган йилқичи бойлар.

«От чопса гумбурлар тоғнинг дараси,
Урушда билинар марднинг сараси»,
Олтойчилик йўлда қолган шўр элнинг
Кўринарми юлдузининг қораси?

Қора булутдайин босиб келар ёв,
Алплар давра солар, отлари асов;
Эл чиқар, фар'ёди учар кўк сари,
Қуллар ис'ён қилар қўлида касов...

5

Куй кўпдир, аламлар бутун бир олам,
Уни ташучилар яшар саҳрода,
Куйларда қақшайди фақирлик ва ғам,
Куйнинг тингловчиси ҳайдайди пода.

Куй кўпдир, қўшиқлар шу осмонни
Беркита олади булутлар қадар,

Куй кўпдир, қўшиқлар миллионча жонни
Қўзғота олади, муҳтарам падар!

Куй кўпдир, ҳар юрак сақлайди армон,
Куй айтиб доимо қушлар чийиллар,
Куй берар юракка ҳордиқ ва дармон,
Куй айтиб учади беватан еллар.

Куй кўпдир, ис'ёнкор дод кечасида
Беномус этилди куйчининг қизи,
Куй кўпдир, куйчининг пешонасида
Жазо отрядининг товонин изи.

Дорларга осилди жувоннинг эри,
Қўшиқлар этилди мажруҳ ва бетоб,
Саҳрони қоплаган элнинг шоири,
Қолиб кетди чўлда бекитоб.

6

Энди қўшиқ ҳурдир, юраклар бевоғ,
Қаддини кўтарди ўлка ва одам,
Қўшиқлар мўл бўлсин тетик ва қувноқ
Ота, замонимиз ғазалхон бир дам.

Далалар, саҳролар, чўллар бахтиёр,
Куй айтиб яшайди манзиллар, эллар.
Тинмасдан куй айтар суюкли диёр,
Қўшиқдан осмонлар, тоғлар гумбурлар.

Куй айтар булутлар ичидан инсон,
Куй керак мардона, жувон ҳаётга,
Куй айтар лочинлар ўлкаси — осмон,
Ота, қўшиқ айтган етар муродга!

1936.

ДУМБИРАНИНГ МАҚТОВИ

Абдулла шоирга

С ўз бошлайин энди яхши ёмондин,
Кўзларимнинг нури бўлган дўмбирам.
Сан қўлимда, кезиб ўтдим жаҳондин,
Юрагимнинг жўри бўлган дўмбирам.

Сандан ҳечбир мумкин эмас совушим,
Сан тоғларда кезган чориқ ковишим,
Санинг блан баланд бўлди товушим,
Билагимнинг зўри бўлган дўмбирам.

Сан бор экан билинмас тўқ ва очим,
Сан бўлмасанг парвоз этмас қулочим,
Сансиз экан доим ёзиғдир сочим,
Қуллигимда чўри бўлган дўмбирам.

Гулзоримда сан булбулим — Ҳалима,
Соғинганда юрагим қийма-қийма,
Сан бўлмасанг бағрим бир қонли кема,
Юрагимнинг жўри бўлган дўмбирам.

Айланса-да рангим сариғ сомонга
Сани чалдим, хор бўлмадим ёмонга,
Қариганда етдим яхши замонга,
Ёвларимга бўри бўлган дўмбирам.

Сан бор экан ҳар иш келар қўлимдан,
Сан бор экан ҳайиқмасман ўлимдан,
Минг ўргулиб толи' топган элимдан,
Ўтирганда сўри бўлган дўмбирам.

Санинг блан сўз бермадим ман ёвга,
Санинг блан бирга бордим ҳар овга,
Сан дингғиллаб олиб бординг Московга,
Кўзларимнинг нури бўлган дўмбирам.

Ҳурмат блан сани қўлга олурман,
Минг яшариб чертиб-чертиб чалурман,
Ҳали яна Сталинга борурман,
Гулзоримнинг ҳури бўлган дўмбирам.

Сан нур тўла менинг ойли тунимсан,
Сан омборда қоплаб қўйган унимсан,
Сан колхозда топган ёруғ кунимсан,
Душманимнинг гўри бўлган дўмбирам.

1937.

«Муҳаббат
Ул ўзи эски нарса,
Лакин
Ҳарбир юрак они ёнгарта...»:
Ҳ о д и Т о қ т о ш.

Ҳарюракнинг бир баҳори бор,
Ҳарбир қалбга ишқ бўлар меҳмон,
Ҳар юракда гуллар муҳаббат,
Бўстон этар уни бегумон.

Лекин Лайли бошига келган,
Қора кунлар бизга ёт бутун;
Бизга ётдир Ширин бахтини.
Поймол этган у қопқора тун.

О Ф Е Л И Я Н И Н Г . У Л И М И

1

Орзунг бор куйлашга, лекин қалбингдан
Тарқалар бир ма'юс ва ғамгин сазо,
Қўйнингда бир қучоқ оқ ва нафис гул,
Лекин руҳинг тўла мотам ва азо.

2

Фойда йўқдир, гўзал, золим фалакдан
Қанча дод қилсангу қанча шикоят,
Қанча ялворсангу, қанча тўксанг ёш,
Барибир, аламга бўлмас ниҳоят.

Қанча ма'сум бўлсанг, қанча вафодор,
«Қордай оқ бўсангу муз қадар тоза»,
Ҳеч замон кор этмас, шум фалак бадкор,
Ўқилур севгингга қора жаноза.

Нега керак эди, шу чирой, шу ўт,
Шу ёниқ юлдузни кўзга яширмақ?

Нега лабларингдан ҳусн олди ёқут,
Нега сийнанг бўлди қор тоғидай оқ?

Ҳусн балосига ким этди дучор?
Ҳолбуки бунсиз ҳам қанчалар алам,
Ҳолбуки бунсиз ҳам қизнинг бошида,
Сўнгсиз мусибатлар, дун'ё-дун'ё ғам.

Ҳолбуки бунсиз ҳам қийналарди жон,
Бунсиз ҳам етарли фалокат, азоб.
Фақат гўзал эмас, ҳатто хунук қиз
Кўз очиб кўрарди ёлғиз изтироб.

Орзунг бор куйлашга, лекин қалбингдан
Тарқалар бир ма'юс ва ғамгин сазо,
Қўйнингда бир қучоқ оқ ва нафис гул,
Лекин руҳинг тўла мотам ва азо.

Шундайин латофат, шу оқ кўкракка,
Наҳот муносибдир шу ғамгин либос,
Онанг шунинг учун суюнганмиди?
Наҳотки, шу сифат гўзалликка хос?

Жавоб бериб кўрчи, номард табиат
Бунчалик гўзални нечун яратдинг?
Ўзинг гуноҳкорсан, осийсан беҳад,
Нечун яратдинг утларга отдинг?

Ҳали севишмоқда шумидир ма'но?
Фақат азоб бордир қисматда наҳот?
Наҳотки севгига шудир таманно?
Наҳот гўзал учун фақат, фақат дод!..

3

Гамлет севар эди, унинг қалбини,
Гўёки икки чўғ иккита оташ
Бўлиб ёндирарди кўзинг тун-куни,
У ҳам қилмас эди бу оташга ғаш.

Гамлет юрагига берарди ҳаёт
Сенинг у оташин, гулбарг лабларинг,
Жасур хаёлига боғларди қанот,
Боғидан бир кезиб ўтганинг сенинг.

Фақат нетмак керак, бордир на чора,
Севгучи юракни қуршаса бало?
Бутун олам кўзга эса қоронғу,
Балоларга Гамлет эса мубтало?

Шубҳа оташида ёнар тафаккур,
Дун'ё бир ғамҳона «Дониё зиндон»,
Йўқдир юракларни ёритгали нур,
Занжирдадир севги, қафасдадир жон.

Ишқий туғёнларга қайнаб юракдан
Чиқалмас бир товуш, бир сазо, бир ун,
Этмишдир ердаги оддий азоблар
Аллақачонларким, Гамлетни мажнун.

Ҳосил бўлмас мурод, ҳечнарсa насиб,
Қанча йиғласангу қанча чексанг оҳ:
Севгучи йигитни солмишдир йўлга
Тунда эртак айтган бир мудҳиш арвоҳ.

Жаннат, фаришталар, тоза малаклар,
Бир пулдир энг ма'сум ва энг пок ўпиш.
Дўзах ичра Гамлет ёниб алаклар,
Бутун олам кўринади рўё-туш.

4

Кўнгил гулшанини қоплади хазон,
Йўқолди шунчалик бебаҳо севги,
Шу бўлди бокира, дун'ё кўрмаган
У ёқут лабларнинг қора тақдири.

Севги кўклариди учучи лочин
Аршидан йиқилди ва кўҳна дун'ё —
Бутун армонларни кул қилган оташ
Ўзи бўлиб қолди севгига гадо.

1936.

У Л К А

Мен дун'ёга келган кунданоқ,
Ватаним деб сени, уйғондим.
Одам бахти биргина сенда
Бўлурига мукамал қондим.

Қулоғимга номинг кирганда
Қумлиқ каби ташна боқурман,
Сенинг жаннат водиларингдан
Наҳрлардай тўлиб оқурман.

Билсинларким, йўлдошим бўлмас,
Қўзда ёши блан кулганлар,
Тиллари бор, ўзлари ҳаёт,
Лекин, юрак-бағри ўлганлар.

Ҳар айтганинг буюк жангнома,
Қайга десанг қайтмай кетурман,
Қўзларимни юммасман асло,
Дар'ё каби уйғоқ ўтурман.

1937.

• Ж А Н У Б   К Е Ч А С И Д А

Сен бўлмасанг шу оч тўлқинлар
Қўринмасди сра кўзимга,
Сен бўлмасанг ўзимнинг кўнглим
Қирмас эди айтган сўзимга.

Сен бўлмасанг этмасди хурсанд
Сув устида сузиб юрган ой,
Ҳамиша шўх, доимо баланд,
Юлдуздаги жон ёқар чирой.

Қарашларинг тинчимни олиб
Чертиб кетди қалбим торини,
Шундан кейин сездим юракда
Шунча кучлик ўтнинг борини.

Айтиб берчи, шунча севганлар
Бўлганмикин менча бахтиёр?
Айтиб берчи, қайси қиз бурун
Севиб бўлган умид блан ёр?

1936.

ЧИМ'ЕН ЭСДАЛИКЛАРИ

Тоғда юрар оҳу бир жувон,
Сочимни тарайди шаббода,
Менга бугун яқиндир осмон,
Булутлардан теппамда пода.

Қашқатоғнинг ярқирар қори,
Ёнбағрида худди чумоли,
Ўрмалайман ва борган сари
Очилади бу ҳолнинг фоли:

Бунда гулнинг энг асллари
Бахмал гилам, алвон поёндоз,
Табиатнинг бор фасллари:
Баҳор ва ёз қаршимда пешвоз.

Қояларда асрлик дoston,
Дараларда оппоқ, манги қор,
Чўққиларда оташ саратон,
Ёнбағирлар бинафша баҳор.

Гўзалликда туганмас булоқ,
Шамолда ўйнайди шалола,
Баҳор юрар кўчиб тоғма-тоғ,
Қўлларида лола пиёла.

Йўлларимда зангори кўллар,
Ойна каби тиниқ ва бежон,
Мен умримда кўрмаган гуллар,—
Ном қўйишда ожиздир инсон.

Бу гўзалдир, бу ажиб бир ҳол,
Ҳам ваҳшидир, ҳамда осуда,—
Бўлмасинми шоир тили лол?
Шамол учиб ўйнаса сувда?..

Болалигим тутди ва бир бор,
Булоқ узра ётдим чўзилиб,
Ва сан'атга бермасдан озор,
Ҳовуч-ҳовуч сув ичдим қониб.

1936.

ДАР'Е ТИНИҚ, ОСМОН БЕҒУБОР

Бахтим борки, ҳар нарса гўзал
Кўринади менинг кўзимга.
Водиларга қуёш тўккан ҳал,
Шунинг учун сархат сўзимга.
Айбим йўқдир, гул водиларда
Бадбинларни хушлай олмасам,
Кўкка қараб туриб саҳарда
Шод ўтарман, деб ичсам қасам.
Оппоқ қордир тоғларнинг тоши,
Дар'ё тиниқ, осмон беғубор,
Шу ерлардир ўлканинг боши,
Сув бўйида менинг уйим бор...
Бу ўлкада қалбларнинг тоза
Ва поклари келиб учрашар,
Одам топган бахтни овоза
Қилиб гуллар, булбуллар яшар.

1937

ДУН'Ё ГЎЗАЛ КЎРИНУР СЕНГА

Келтиради рашкимни доим
Гулга қўнган асаларилар,
Аллақандай туйилар менга
Ёшаручи хушбахт қарилар.

Агар,—дейлар,—кўнгил ёш эса
Оқсоч ўзи бир ҳусн бўлур,
Кўкраккача тушган оқ соқол
Кўзларингга нурдай кўринур.

Дун'ё гўзал кўринур сенга,
Ўзи қанча эски бўлса ҳам,
Ёшараркан бутун табиат,
Ўз эгаси қўйганда қадам.

1937.

Розимасман бир ёш томса кўзимдан, ..
Розимасман сал ранг кетса юзимдан,
Йўл ошсаму, сал яшашдан адашсам,
Розимасман унда тамом ўзимдан.

Боғим бору гулзоримда гулим кўп,
Ҳарёқда гул, шохларда булбулим кўп.
Мен кўрмаган гулзор қолмас жаҳонда,
Гулзорларга бахтим берган йўлим кўп.

1937.

СЎЛМОҚ БЎЛМАС ЭЛ БАҲОРИДА

Дун'ёларни тикка қўпормоқ,
Ўти агар бўлса орида.
Ёвларини айласа тупроқ,
Сўлмоқ бўлмас эл баҳорида.

1937.

Энг гуллаган ёшлик чоғимда,
Сей очилдинг кўнгил боғимда.
Шунда кўрди кўзим баҳорни,
Шунда қалбим таниди ёрни.

Қушлар сайрар жонимга пайваст,
Мен севгининг бўйи блан маст
Қуни блан далада қолдим,
Лолазорлар ичра йўқолдим.

Қучоғ-қучоғ гуллар терганим
Ва келтириб сенга берганим
Кечагидай ҳамон эсимда,
Ҳар сония, ҳар он эсимда.

Шундан бери тилимда отинг,
Шундан бери дилимда отинг,
Энг гуллаган ёшлик чоғимда,
Сен очилдинг кўнгил боғимда

1937.

Я Н Г И Н И Л О Р З У Л А Р И

Май тўла косалар солар шовқини,
Янги йил ўз қучоғига тортар,
Бормикан шу қадарли қувноқ тун?
Юрагимда ҳамон ҳавас ортар.

Тушмаса юзга ҳеч ажиндан из,
Яна бир муддаоки, ҳал бўлса:
Бахтимиз борҳо ёйиб илдиз,
Умримиз бир аср тугал бўлса.

Яшнасин бу чаманда дилдорлар,
Севгида сарғайишни билмасдан,
Қайғуни кўрмаса гўзал ёрлар,
Ўн гулин бир гули очилмасдан.

Билмаса наслимиз надир қаримоқ,
Етмаганку замон ҳам элликка;
Тушмасин ҳеч бирорта бўлсин оқ,
Енгилиш билмаган йигитликка.

Кел, эй соқий! Пиёлани тўлдир!
Йигит умримга янги йил кирди,
Шодлигим дўстларимга ма'лумдир,
Йилга йил кирса, элга эл кирди.

Қадрига етмагани бу оннинг,
Халқ ичинда юзи қаро бўлсин!
Ҳам сафил ҳамда у мохов била тенг,
Бутун оламга можаро бўлсин!

Марҳабо, янги йил, омон келдинг!
Яхши кунлар кутар яна олда,
Кўзимизга жаҳонни кўрсат кенг,
Кўрайик ҳарна бўлса иқболда.

1940.

Ж О М

Совет Армияси жангчисига

Ёдга олиб аждодларнинг энг муқаддас номини,
Ўзбекистон сенга тутди бу муҳаббат жомини;
Сталиннинг номи блан сен бунини ол қўлингга,
Ва лиммо-лим қилиб тўлдир ғалаба шаробини!

1943.

ҚУЛИНГГА ҚУРОЛОЛ!

Хаёт қайнаб тонг тумонида,
Кўз илғамас эл ўрмонида,
Зўр ўлканинг қайноқ қонида
Хукм сураб сафарбар бир ҳол:

Қўлингга қурол
ол!

Кўрсин десанг жаҳонни кўзим,
Уссин десанг боғимда узум,
Умид блан ўстирган қизим
Десанг агар, бўлмасин увол:

Қўлингга қурол
ол!

Бўлсин десанг дун'ё сенга кенг,
Қолсин десанг қўлингга эркинг,
Бўлай десанг сен одамга тенг,

Бўлмай десанг ёвларга ҳаммол:
Қўлингга қурол
ол!

Олай десанг фашистан қасос,
Қўлингга ол қилич ва олмос,
Яғринингга винтовкани ос!
Қолмай десанг айтишганда лол:
Қўлингга қурол
ол!

Юрса агар томирда қонинг,
Азиз бўлса бир парча нонинг.
Керак бўлса номус, виждонинг,
Бўлсанг йигит, бўлсан ҳамки чол:
Қўлингга қурол
ол!

Жон юртингга босиб келган ёв,
Тоғларингда қилолмасдан ов,
Сен қувганда пиёда, яёв
Қочсин десанг гўё қорамол:
Қўлингга қурол
ол!

1941

МОСКВАНИ МЕН БИЛАМАН

Тун бошланар... фашист деган ялмоғиз
Ва қутурган одамхўрнинг кўзи қон,
Одамзодга ўлим ортиб устига,
Қалхатлардай учабошлар кўк томон.

Ёвга қарши қўзголади Москва,
Шаҳар кечган тинчлик, ором баҳридан.
Ҳар ерда бор бир улугвор нишона
Москванинг ғазабидан, қаҳридан.

Ғазаб блан қўзголади бутун халқ,
Тебранади қари чоллар, оналар,
Ёв ташлаган бомбаларнинг изидан
Чопишади жасур, қўрқмас болалар!

Тўда-тўда қиручилар ҳавога
Кўтарилар «меҳмонларни» кутгали,
Ғазаб блан чайқалади дар'ёлар,
Ёвузларни ўз қаҳрига ютгали.

Булутларнинг орасига яшриниб,
Келаётган кузгунларни тутар нур;
Жим-жит турган майдонлар ҳам очар ўт,
Учиб келган ўғриларни ютар гўр.

Кўкдан ерга мукка кетган душманга
Қабр бўлар ҳарбир чуқур, ҳарбир гор,
Зўр келганда қочмоқ ҳам бир ҳунар деб,
Қутулганлар қочабошлар шармисор.

Москвани мен биламан... тер тўкиб
Зўр шаҳарни қурганларни кўрганман.
Одам тўла кўчаларни айланиб,
Жангчиларнинг қаторида юрганман.

Эсимда бор, дўстлар блан бирликда
Москвадан Минскийга ўтганим,
Совуқ қишда оқфинларни емирган
Ботирларни вокзалларда кутганим.

Москвани сен билмайсан, қонхўр ёв,
Москвада сенга ёлғиз ўлим бор.
Чуқурларда, горликларда чирийсан,
Қабрга ҳам, тобутга ҳам бўлиб зор.

Москвани кўриқлайди бутун эл,
Кўкрагимиз осмонида зўр қалқон,

Шуни билким, жон учун жон оламиз,
Шуни билким, тўкамиз қон учун қон.

Лекин сени асло тирик қўймаймиз,
Лекин сени қўймаймиз бу ватанга.
Узоқ—яқин, она—бола, йнгит—чол,
Ҳаммамиз ҳам киршидик қонли жангга!

1941.

**ЙИГИТЛАРНИ ФРОНТГА
ЖУНАТИШ**

Поезд тайёр жўнамоққа,
Вокзал тўла йигитга;
Она букун узатади
Уз ўғлини фронтга.

Хайр, ўғлим, оқйўл бўлсин
Хайр, кўзим қораси,
Билким, жангда билинади
Мард йигитнинг сараси.

Бола экан тиш чиқардим
Ёвларни тишласин, деб.
Тоғдай оғир билак бердим
Душманни муштласин, деб.

Яна икки кўз ҳам бердим
Ёв келганда кўргани;
Оёқ бердим лозим келса,
Ёв устига юргани.

Ақл бердим, ёв босганда
Енгишга йўл топсин, деб
От ҳам боқдим, моврид келса,
Жангга миниб чопсин, деб.

Мана букун буюк халқинг,
Сени чақирди жангга!
Фашист деган бир аждаҳо
Ёв келипти ватанга.

Сталиннинг номини айт,
Болам мард бўл, жангга кир,
Душманни қув элимиздан,
Кетидан елдай югир.

Кўкдан келса, қилич блан
Оёғини қирқиб ол;
Ердан чиқса, қўндоқ блан
Аблаҳнинг бошига сол.

Ҳамла қилса гавдасини
Танк блан мажақлаб ўт,
Кўкка чиқиб ўлим ёғдир,
Қолсин бегўр, бетобут.

Ҳужум чоғи чекилма ҳеч,
Тулкени шер бўлиб бос!
Тирноқ блан бағрини йирт,
Қўлингни дор қилиб ос.

Агар жангда иш бермасанг,
Олмасанг ботир деб ном,
Гитлерни енгиб қайтмасанг
Берган сутларим харом.

Хайр, ўғлим, оқ йўл бўлсин
Хайр, кўзим қораси
Билким, жангда билинади
Мард йигитнинг сараси.

Йигит қасам'ёд қилади
Милтиқни олиб қўлга,
Паровоз ҳам қичқиради,
Поезд тушади йўлга.

Она йўлга тикилади:
«Болам, йўлинг бўлсин оқ...»
Поезд кўздан йўқолгунча
Тикилади у узоқ.

1941

Х А Т

Эсимдадир йнгитларни
Шердил қилар сўзларинг.
Хотиримда ғазаб блан
Ениб турган кўзларинг.

Ватан учун жангга бор деб,
Милтиқ бердинг қўлимга,
Жангга кирдим Сталинни,
Сени жойлаб дилимга.

Ойлардурким олишаман
Мен одамхўр ёв блан,
Унинг қонли туёғидан
Тоза бўлсин деб ватан.

Ухламайман тунлар бўйи,
Икки кўзим осмонда,
Шитир этса хас, сезаман,
Қулоғим ёв томонда.

Окоплардан ёв чиқади
Оч бўридай улушиб,
Орқасидан ажал қувган
Тентаклардай кулушиб.

Даҳшат блан бир ўтаман
Тепасидан бургутдай,
Ёмғир каби ўқ ёғдирсам
Тўкилади у тутдай.

Юрагини яшини каби
Доим ёриб ўтаман,
Дар'ё бўлиб тошаману
Ўз қа'римга ютаман.

Қонлар кечиб ёв келади,
Кўзлари қон, фаҳми йўқ.
Сенинг учун ўқ узаман,
Ғазабимнинг раҳми йўқ.

Вабо каби босиб келар,
Ба'зан менинг йўлимга,
Қора қонга беланади
Найза олсам қўлимга.

Жангга кирган мард йигитнинг
Бўлмас асло армони,
Уни кўрган душманларнинг
Қурийберар дармони.

Ўлим блан олишаман,
Енгиш нима, биламан;
Фашистларга келган қирон
Менинг ўзим бўламан.

Ҳисоб эмас ҳужум чоғи
Қуёш каби қизмасам,
Нафасимдан олов пуркаб
Ев сафини бузмасам.

Она, мендан хавф қилма ҳеч,
Дадил бўл, айла бардош,
Ватан учун жанг қилучи,
Мард ўғлингнинг боши тош.

Пешонамни силагансан,
Қуймайман ўтга солса,
Қилич солса тўғралмайман,
Ўлмайман ўқ қадалса.

Онт ичаман, ер юзида
Қолса фашист деган ном,
Она, ўзим иқрорманким,
Берган сутларинг харом.

Ватан учун жангга бор деб,
Қурол бердинг қўлимга,
Жангга кирдим Сталинни,
Сени жойлаб дилимга.

1941

Я Қ И Н Л И К

Йигит урушга кетди,
Орқасида ёр қолди,
Юраги ўт ичида,
Кўзлари хуммор қолди.

Булбул кетди, гул қолди,
Ўртага тушди ҳижрон,
Йигит ҳам соғинади,
Ёр бағри лоладек қон.

Қунлар ўтади секин,
Йигит кетади узоқ...
Лекин ёрга туюлар,
Аввалгидан яқинроқ.

Ёр фақат хат ёзади,
«Тушимда кўраман» деб,
Йигит ёзар: «сен учун
Жонни ҳам бераман» деб.

Йигит дер: «сен учун ҳам
Ёвга отар ўқим бор»—
Ёр унинг келишига,
Боғини қилар гулзор.

«Мен жангда»—дейди йигит,—
«Сен менинг ёнимда сен».
Унга жавоб ёзар ёр:
«Сен менинг жонимда сен».

Қаптарлар олиб учар,
Икки томон хатини;
Гўё қўшгандек бўлиб,
Икки ёр тоқатини.

1943

НИҲОЛ

Сен ўтқазиб кетган ниҳол,
Усиб бўйингдай бўлди.
Новдалари барг чиқарди,
Боши гулга кўмилди.

Боғимизда гул кўп жуда,
Жуда ҳам кўп ниҳол бор,
Лекин уни ёрим эккан,
У энг азиз ёдгор.

Қачон сени кўргим келса,
Тикиламан ўшанга,
Кўп нарсалар айтган каби
Қараб туради манга.

Саволимни тушунгандай
Силкинади у секин,
Соғинибсан бечора деб,
Энтикиб оламан тин.

«Зориқтирмай келсангчи бир,
Интизор қилдинг бунча...»
Деб япроқлар тебранади
То чарчаб ухлагунча.

Қуёш чиқиб иситса ҳам,
Сендурсан деб ўйлайди.
Тунда ой кезиб ўтса ҳам,
Сендурсан деб ўйлайди.

Агар шамол кўзгаб қолса
Титрашади, келди, деб,
Ерга қадар эгилади,
Айтганларим бўлди, деб.

Ноёб йиғит босиб ўт, деб.
Тўкилади йўлингга.
Гул барглари учишади
Тушайин деб қўлингга.

Елғизгина ниҳол эмас,
Бутун боғ изингга зор.
Интизордир сенга тамом
Олмазор, олуказор.

Ниҳол эмас, боғ ҳам эмас,
Мен сенга интизорман.

Кўзларимга суртмоқ учун
Жиндак гардингга зорман.

Мен гуллардан, боғлардан ҳам
Согинганмен ортиқроқ.
Эртароқ кел, юрак—бағрим,
Ёвни енгиб кел тезроқ.

1942

Қ А Д А Х

(Янги йил)

Қўлимдаги шароб тўла пиёла
Қипқизилдир гўё баҳорги лола.
Қипқизилдир ботаётган кун каби,
Қипқизилдир гўё қизларнинг лаби.

Дўстим, уни мана сенга узатдим,
Сенинг учун бутун бир тўй тузатдим.
Сенинг учун тахт ўрнатдим ёнимда,
Исминг ёзиқ букун ёнган номимда.

Ол ичайлик, гойибона бўлса ҳам,
Қанот бўлса узоқ-яқин нима гам?
Хаёл эса тездир ҳарбир қанотдан,
Орзу эса учқур ҳарқандай отдан.

Ол ичайлик, ботирларнинг номига,
Шароб қуйиб бутун дунё жомига

Ер юзини ифлослардан ювгали,
Фашистларни Берлингача қувгали.

Ёвни тамом қурутгали ватандан,
Ваҳшийларни кўммак учун бекафан,
Ғалабамиз, шодлигимиз, доҳимиз
Учун, дўстим, кел ичайлик иккимиз.

1942

ГВАРДИЯЧИЛАРГА САЛОМ

Салом сизга ватандошлар, мард ҳамшаҳарлар,
Қутлуғ бўлсин ҳаммангизга улуғ фахрий ном,
Қутлуғ бўлсин доҳи ўзи топширган байроқ,
Оталардан, оналардан, дўстлардан салом.

Сиз аслда туғилгансиз шараф-шон учун,
Памир бўйлаб лочин каби учгансиз отда.
Фарғонада дар'ёдан зўр канал қазгансиз,
Зарафшоннинг олтини бор сизнинг қанотда.

Букун жангда қилар экан сиз ёвни яксоп,
Найзангиздан учар экан душманлар боши,
Минг ваҳшийни тўғрар экан ҳар қиличингиз,
Шод бўламиз яқин келиб энгув қуёши.

Баҳодирлар, яшасин, деб қувонади эл,
Қиз-келинлар, ботиримиз, соғ бўлсин, дейди;

Саҳар туриб тилак тилар ота-оналар,
Кўкраклари орден тўла тоғ бўлсин дейди.

Қани, шерлар, олға ҳамон, ғалаба томон!
Душманларни даҳшат блан қувинг беаёв,
Бу дун'ёга келганига бўлсин пушаймон,
Ўзбекистон мардини ҳам билиб қўйсин ёв!

1942.

ШАРҚДАН ҒАРБГА
КЕТАЕТГАН ДҮСТГА

Бор, Ғарбга бор, баҳодир йигит,
Дўстларимиз элдан ажралди,
Ев қўлида ёнди шаҳарлар,
Қадрдонлар беватан қолди.

Сен халоскор одамсан, дўстим,
Элимизнинг қуёшида — сен,
Естугини Гитлер қуритган
Одамларнинг кўзёшида — сен.

Қон ичида қутирган жаллод
Ҳар қишлоқда бир дор қурипти,
Дорга қараб бораётган чол:
«Тезроқ кел!» деб кутиб турпти.

Зўр жангларда ёвни тўзғитиб
Улганларнинг ўзи йўлингда,
Урмонларга уйини ташлаб
Қетганларнинг кўзи йўлингда.

Помуслари хўрланган қизлар
Зор йиғлашиб сени кутади.
Келинларнинг кўзи йўлингда,
Тез келсин деб зардоб ютади.

Отасидан жудо бўлганлар
Сени излар кўчаларда зор,
Оналари сен деб йиғлаган,
Фашистлардан тортганда озор.

Днепрнинг тошқин сувлари
Шевченконинг ёшидир букун,
Шу дар'ёга келиб чўкипти
Украинада чиқадиган кун.

Белоруснинг қонли бағрида
Бир зўр ёнғин тутаб ётипти,
Элли севган ҳарбир одамнинг
Юрагига минг ўқ ботипти.

Боргил тезроқ, баҳодир дўстим,
Кун чиқишдан кун ботишга бор:
Тунни донм қуёш қувади,
Қардошларни зулматдан қутқор.

Нафасини ёв бўғиб ётган
Кенг далалар изингга зордир,
Олуҷазор, мевазор боғлар
Сен бормасанг қора мозордир.

Сен бормасанг баҳор бўлмайди,
Очилмайди боғларда гуллар,
Қарағайлар барг чиқармайди,
Ўрмонларга келмас булбуллар.

Украинанинг далаларида
Лола эмас, кўкаради қон,
Сен бормасанг баҳор бўлмайди,
Бу йил экин экмайди деҳқон.

Тезроқ боргил, халоскор дўстим,
Ёвларни қув, дўстларни қутқор;
Эл дилидан кетсин қайғу ғам,
Баҳор келиб кетганидай қор.

Ёв эсидан оғунича қув,
Қочган душман мағлуб, шармисор,
Қувган одам ғолибдир мутлақ,
Ҳам кетади кўнглидан ғубор.

1942.

Ш И Н Е Л Ь

Ранггинг тупроққа ўхшар,
Сен ўхшайсан кигизга,
Бормасдим сени кийиб,
Ёрим бўлажак қизга.

Марғилонда тўқилган
Йўл-йўл шоҳи беқасам,
Минг марта яхши эди
Ичмаганимда қасам.

Лекин сени устимга
Қатта бир ғам кийгизди,
Синглим, қариндошларим,
Отам, онам кийгизди.

Сени кийгач йўл олдим
Қонли жанг бўлган ёққа,
Тушдим ёшлигим ўтган
Дар'ёлардан йироққа.

Канал қазган құлларга
Автомат милтиқ олдим,
Кириб янги йўлларга
Ўзимни ўтга солдим.

Таққаным белбоғ эмас,
Қаттиқ камар белимда,
Ёрим тиккан қийиқча,
Қолаберди йўлимда.

Қигиз кийим, сени мен
Ёримга алиштирдим,
Йўлимга қараб қолган
Зоримга алиштирдим.

Тошга бош қўйганимда
Ястиқ каби туюлдинг,
Ботқоқда ётганимда
Гўё тўшакдек бўлдинг.

Ўрганиб қолдим сенга,
Ёқиб қолдинг танимга,
Пушаймон бўлдим ҳатто,
Кечикиб кийганимга.

Шунингчун бир нафас ҳам,
Сени асло ечмайман,
Доимий йўлдошимсан,
Сендан асло кечмайман.

Агар урушда ўлмай,
Уйимга қайтсам омон,
Барибир, сени ташлаб
Хўрламайман ҳечқачон.

Уйимнинг энг тўрига
Осаман қилиб ёдгор,
Шоҳи тўн кийганда ҳам
Қарайман такрор-такрор.

Агар улғайса ўғлим
Қийгизаман унга ҳам,
Тушмасин деб қайтадан,
Элимнинг бошига ғам!

1943.

**ҚАМАЛ ҚИЛИНГАН ШАҲАР
ТЕПАСИДАГИ ОЙ**

Гўзал ой, сенга бир гап
Демакка кўп хайронман.
Бемаҳал тўлганингдан
Тоза ҳам пушаймонман.

Бурун сени кўрганда
Очиларди баҳримиз,
Энди кўринақолсанг
Қўзғолади қаҳримиз.

Чунки биз шаҳримиздан,
Чироғни ўчирганмиз,
Уйимизни ҳатто ер
Остига кўчирганмиз.

Безовтадир элимиз,
Юртимизга кирган ёв,
Шубҳа қиламиз дарҳол,
Бемаҳал юрса биров.

Шаҳримизни ёритиб
Қилганда ёвга ошкор,
Кўзимизга гўёки
Бўласан сиртмоғу дор.

Кумушдай нўрларингдан
Тўкилар қора хатлар,
Шу замон тепамизда
Учабошлар калхатлар.

Еввойи ёв қутуриб
Қилар уйларни вайрон,
Улим ёғдирар тинмай
Бағримизни қилиб қон.

Шунинг учун ҳозирча
Бўлмаганинг яхшироқ.
Шаҳримиз тепасида
Тўлмаганинг яхшироқ.

Уйин, кулги бизда йўқ,
Юракка дард ютганмиз,
Бошимизга ғам тушиб
Шодликни унутганмиз.

Бир нафас ҳам ором йўқ,
Ҳаттоки, қурту қушда,
Қизлар эрга чиқмайди,
Эрлар бўлак ташвишда.

Бир чоғлар теңамизда
Сен бўлганигда пайдо,
Боғларга чиқар эдик
Бўлгали сенга шайдо.

Еримизнинг юзини
Биз сенга ўхшатардик,
Саҳаргача тикилиб
Сув бўйида ётардик.

Сендан бошлар эдилар
Қизлар эртак айтганда,
Қарар эдилар сенга
Ёр узоқдан қайтганда.

Ўша кунларни қумсаб
Ухламаймиз тунлари,
Ширин эртакка ўхшар
Ўша кунларнинг бари.

Ўша кунлар келади,
Ўша кунлар кўп яқин:
Эртаги тонг кўринар
Бугунги тонгдан ёрқин.

Ана ўша кунгача,
Тишингни қўй тишинга,
Шунда юз минг қиз блан
Хабар қиламиз сенга.

Унда бутуң дун'ёни
Нурга кўмсанг майлига,
Ҳатто кундуз куни ҳам,
Кезиб юрсанг майлига.

Унда нурунг тегмаган
Бирорта ин қолса ҳам,
Қаттиқ жанжал қиламиз.
Еқангдан тутиб маҳкам.

1943

СЕВГИ

Бир тутам гул тутиб боқдинг кўзимга,
Дедингим, «Эсдалик бўлсин буни ол...»
Узимни йўқотдим, не дединг менга?
Тутганим гулмиди ва ёким хаёл?

Бутун ёшлигимиз жангдадир букун,
Жангда ечилмоқда севги қисмати,
Жангдадир йигитлар, жангдадир қизлар,
Ҳавода учади маҳбублар хати.

«Агарда қайтмасам шу мендан ёдгор»,
Дединг-да кўринди кўзларингда нам.
«Агар севар бўлсанг, унутма зинҳор...»
Узун киприкларинг устида шабнам.

Менга не керакдир бу ёлғиз қолиш,
Сенсиз ололмасман асло мен нафас,
Улимдан оғирдур сендан ажралиш,
Торгина қалбимга кенг дун'ё қафас.

Орқангдан қолмасдан жұнадим жангга,
Қўзи кетган каби қўйнинг изидан,
Гўё қуёш ойни кузатганидай,
Ўт бўлиб орқангдан кезмакдаман ман.

Сен оташ ичида урасан жавлон,
Душман қолмасин деб севган элимда.
Мен ҳам қасос олиб тўкмакдаман қон,
Элим ва ёримнинг номи дилимда.

Мен ёвни қираман жангда беомон,
Сени ахтараман бир нафас тинмай.
Бир қўлда қиличим, бир қўлда қурол,
Севгучи қалбимда нола қилар най.

Сенга юборганим оташин бўса
Енгил шаббодадек учар ҳавода,
Жанг бўлган жойлардан лабингни излар,
Ва ба'зан дарбадар кезар самода.

Балки учрашмасмиз биз энди мангу,
Бўсамиз ҳам қолар балки саргардон,
Лекин севишганлар қайтмас ўлимдан,
Лекин мангу қолар икки томчи қон.

Дун'ёда албатта бир ўлмоқ борку!
Ҳеч ажаб эмасдир ўлсак жанг аро.
Ёв блан курашда оқса қонимиз,
Бўлмай эл олдида юзимиз қаро.

Улимдан қўрқмаган эрлар қонидан
Жуда табаррукдир қизарса тупроқ.
Уша қон дўстларнинг ёритиб юзин,
Зафар йўлларини қилса ойдинроқ.

Жисмимиз йўқолур, ўчмас номимиз,
Ғалаба тўйида бўлармиз биз ҳам;
Азиз дўстлар блан учрашиб хандоқ,
Қадрдон элларга қўярмиз қадам.

Гўзал Украина далаларида
Яна аввалгидай табиат гуллар,
Буюк Русиянинг ўрмонларида
Бизларни ёд этиб сайрар булбуллар.

Бугдой бошоғидай кўкка интилиб
Мен шунда тупроқдан кўтарарман бош.
Сенинг қонларингдан ўсар қизил гул,
Ёқутга айланар сойлардаги тош.

Дун'ёни ёритар бизнинг еевгимиз.
Иккимиз ҳечқачон ўлмасмиз асло.
Ёру-дўстларимиз, севган элимиз,
Биздан ризо бўлиб топар тасалло.

1943

С Е Н Т У Ф И Л Г А Н К У Н

Букун сенинг туғилган кунинг,
Букун уйинг тўлади гулга.
Нима қилай? Мен узоқдаман,
Хаёл блан тушаман йўлга.

Ўнтўққизга чиқасан бугун.
Узоқдаман. Йўқ менда тоқат.
Оғир жангга кетаётиб ҳам,
Елғиз сени ўйлайман, фақат.

Сенга томон толпиниб қалбим
Бир қуш бўлиб учар ҳавога:
Мен кетидан қарайман ҳайрон
Икки кўзим тўниб самога.

Эшикка чиқ, шу соат сен ҳам
Мени эслаб осмонга бир боқ:
Юлдуз тўла кўкка бир қара,
Ҳавога сол бир нафас қулоқ.

Етоғингга қўнаолмасдан
Парвонадир бир қуш бошингда;
Чарх уради кўкда у танҳо
Нималардир сўзлар қошингда.

Қутлаш учун келганлар, майли,
Орзуларин айтиб бўлсинлар,
Ҳамма сенга тилак тиласин,
Шароб ичиб маст бўлсин улар.

Шундан сўнгра сен қадаҳ ушлаб.
Хуммор кўзла боққил самога,
Тингла, қушнинг эзги орзусин,
Қулоқ бергин, майин навога.

Қуш дейдики: «Эй тўлишган қиз,
Жангда юрган ёрингдан салом.
Сенинг учун урушга кетган
Номусингдан, орингдан салом».

Қуш дейдики: «Ешинг ҳечқачон
Ўнтўққиздан ошмасин асло,
Йигит сени жуда соғинган,
Ерим — дейди — шошмасин асло.

Ўнтўққиздан ошмай тур, гўзал,
Йигит сендан шуни сўрайди,
Йигит сени меҳр, садоқат
Ва ишқ гули блан ўрайди.

У келади, албат қошингга,
Элга шодлик олиб келади,
Элга шодлик, омонлик ва бахт
Олиб, довруғ солиб келади.

Сени тинмай эслайди ёринг,
У доимо содиқдир сенга,
Унтўққиздан ошмай кутиб тур,
У лойиқдир муҳаббатингга».

«Шошилма» деб қуш сўзлар яна,
Парвонадир қошингда ҳамон:
«Қизга бундан яхши фасл йўқ,
Унтўққиздан ошма ҳечқачон!»

Етоғингга қайтасан сен маст,
Кўрган каби гўёки бир туш.
Менинг қалбим бўлиб кўринар
Сенга шунча сўзлар айтган қуш.

1943

У Ч Р А Ш У В

Изингни ўпади соғинган ерлар,
Меҳру вафо блан қарайди сенга.
Йўлингга чиқади Барчин — келинлар,
Қадим дostonларни солиб эсингга.

Сочлари оқарган, тугаган бардош,
Йўлингга чиқади ранги за'фарон.
Бошини силайсан кўзларингда ёш,
Ҳали қуримасдан чаккангдаги қон.

Фашистнинг бағрини тешган найзангни
Бирма-бир суртарлар ўз кўзларига,
Орёл шаҳри учун сен қилган жангни
Йилларча сўзларлар ёшу қарига.

Изингни ўпади соғинган ерлар,
Меҳру вафо блан қарайди сенга.
Йўлингга чиқади Барчин — келинлар,
Қадим дostonларни солиб эсингга.

1943

РУСИЯ

Русия, Русия, азамат ўлка!
Эй, осмон сингари бепоён ватан!
Тўлдирган чоғда ҳам жаҳонни нурга
Қуёш қучаолмас сени даф’атан.

Шамолдан тез учган поездлар ҳам то
Шимолга етгунча кетади ҳолдан,
Қишда ҳам жанубга еталмас ҳатто,
Баҳорда йўл олган сайёҳ шимолдан.

Қаноти толиқмас лочинларинг ҳам
Неча бор қўнарлар сенда учганда;
Гўёки бир ёниб яна ўчган шам
Сени қучолмайди яшин кўчганда.

Узун дар’ёлар ҳам камар бўлолмас,
Қўшилиб чулғанса сенинг белиннга.
Дун’ёда ҳечбир халқ тўғри келолмас,
Менинг билишимча, сенинг элиннга.

Бало-офатларни енгиб ўрганган
Муҳаббатинг улуғ, юрагинг кенгдир,
Сен қардош элларга энг монанд ватан:
Унда уруғлар ҳам халқларга тенгдир.

Невский ухлаган буюк бешикда
Уйғонмоқ ўзи ҳам олий бир ҳавас.
Пушкин пайдо бўлган ҳарбир эшикда
Навоий шарафи яшар муқаддас.

Кўрганда бўлганман чуқур сукутда
Ленин яшаб турган пичан ўтовни;
Пўлат қиличингни кўрганман ўтда,
Сталин Москвадан қувганда ёвни.

Қаҳратон қишингда, баланд осмонда
Учиб бораётган қуш ҳам музлайди;
Жасур ўғилларинг қор ва бўронда
Жаҳон тақдирига нажот излайди.

Сенинг кўз илғамас майдонларингда
Жаҳаннам қўрқажак жанглари кўрдим,
Бир карра ёв ўтган ўрмонларингда
Кўмирдан ҳам қора тонглари кўрдим.

Меҳринг қаршисида муздир офтоб,
Лекин офтобингда қорлар эрийди,
Муқаддас қаҳрингга бералмасдан тоб,
Тупроғинг остида фашист чирийди.

Оғир қурол блан солган овозанг
Ларзага келтирар арзу самони,
Сен дар'ё-бўйида олиб борган жанг
Тамом ўзгартирар оби-ҳавони.

Йигитлар сен учун жангга кирганда,
Ботирлар осмонда берганида жон,
Кўзидан қон оққан ёвни кўрганда,
Сенинг ёнгишингга келтирдим имон.

Русия, Русия, менинг ватаним,
Мен сенинг ўғлингман, эмасман меҳмон.
Сенинг тупроғингда улғайди таним,
Ҳозирман сен учун бўлмоққа қурбон.

1943

ЗАЙНАБ ВА ОМОН

(поэма)

Кириш

Сўйлаб берай Зайнаб ва Омон
Севгисидан бир янги дoston,
Бир зўр оташ, бир зўр аланга
Икки қалбга туташгани рос.
Бир севгиким жон берур танга,
Ҳам Зайнабу Омонларга хос.
Бу севгида йўлбошлар вафо
Ҳам вафони емирмас жафо;
Бунда асло қора кун йўқдир,
Бунда мотамсаро кун йўқдир.
Хазон қилмас Зайнабни замон
Ва оташда ўртанмас Омон,
Туши эмас балки ўнгида,
Дилдорини кўрар бегумон;
Бир қиссаким, бунинг сўнгида
Севишганлар топишгусидир,
Жонлар жонга ёпишгусидир.

Биринчи бўлим.

I

Шод ўтади Зайнаб кунлари,
Кўнгли баҳор кўкидай тоза,
Кўкда учган қушларнинг бари
Шодлигидан олар андоза.
У яшайди беситам, бе озор,
У билмайди қайғуни, ғамни,
Оёқлари остида баҳор
Тўшаб қўйган алвон гиламни,—
Бутун дала бахмал поёндоз.
Лола очиб қаршилар тоғлар,
Гулга тўлиб серишва, серноз,
Унинг кўнглин хушлайди боғлар.
Ҳартомонда баҳордан нишон,
Даралардан чопар Зарафшон,
Қарайди қиз, бамисоли тун
Кўзларида бутун бир олам,
Ҳаёт тўла, баҳорга мафтун
Унга тамом бегонадир ғам.

II

Зайнаб ўсган элнинг мисли йўқ.
Зайнаб ўсган эл бахтга тўлиқ.
Буни кўрган тез бўлар банда,
Буни инсон бир қур кўрганда,
Юрагида ҳеч армон қолмас,

Бунга жаннат тенглашаолмас.
Бунда қўшиқ айтган ариқлар
Қаршисида парилар йиғлар.
Қушларининг нағма-навоси,
Водиларнинг мрамар ҳавоси,
Эрта баҳор очилган лола,
Қоялардан учган шалола,
Бинафшалар, ранго-ранг гуллар,
Шиша каби зангори кўллар,
Ҳамишалик дилтортар кўклам
Ва табиат тўқиган гилам;
Қорга чўмган ҳайбатли тоғлар,
Шарқираган даво булоқлар
Ҳаммаси бор, ҳаммаси ма'мур..
Бунда ерга ойдан тушган нур,
Салқин тунда ўзи бир қуёш,
Чўмилади, унга тоғу тош.
Новдаларда туғилган куртак
Ҳар кун тўқир янги бир эртак.
Бунда ҳамма, ҳамма нарса бор,
Бунда қизга толи' бўлар ёр.
Бунда орзу қозонади от,
Бунда севги ёзади қанот,
Қўзғотади қиз ҳавасини
Чиройига ранг беради гул;

Бунда қизга севги дарсини,
Уқитади энг аввал булбул.
Зайнаб шунда туғилган эди,
Шунда тўлиб етилган эди.

III

Одам зоти дун'ёдаки бор
Унинг блан муҳаббатдир ёр;
Уни билмас юрак топилмас,
Уни билмас отлар чопилмас,
Севги... лекин бунда асрлар
Фожиаси соч ёзиб йиғлар;
Йиғлар ишқни емирган замон,
Йиғлар севиб ўтга тушган жон.
Севги қалбнинг биринчи майли;
Лекин замон асира Лайли
Естуғини бутун қурутган,
Коса-коса оғулар тутган;
Мажнунни у, ўтказган ёрсиз,
Фарҳодни ҳам этган диёрсиз.
Бунда одам хор бўлган кунлар,
Эркисизликдан чиққан яқунлар
Оинада бўлган намоён.
Жилва қилган севгисиз даврон.
Замон ўтган, замонлар ўтган..
Одам янги замонга етган.
Ҳамон севги одамга йўлдош,

Ҳамон севги қалбларга сирдош.
Шудир баҳор, очилган лола,
Шудир дилни қийнаган нола;
Шудир сабза, бинафша кўклам,
Шудир қизнинг бошидаги ғам.
Шудир атр сочучи ра'но.
Шудир аччиқ ва ширин ма'но;
Шудир этган қиз кўксини оқ,
Ва йигитнинг кўкрагини тоғ.

IV

Зайнабнинг ҳам тоза, осуда,
Доғ кўрмаган ма'сум қалбида,
Севги япроқ, ёзиб қолипти
Ва фикрига ғовға солипти.
Кокиллари унинг тол-тол,
Лабларида битган қора хол
Бир дун'ёга арзигудай бор,
Кўзлар ёниб ахтарар бир ёр.
Ёр ахтариб боққанда қийғоч,
Қоши бўлиб худди қалдирғоч
Атрофида ойлар чарх урар,
Теграсини юлдузлар ўрар.
Покизадир қизнинг тилаги,
Оппоқ қордай бўлиб кўкраги
Кўтарилар ҳамон юқори;
Ул ҳозирча севгининг зори,

Озоридан хабарсиз ва шод;
Севгидаги шодлик бирла дод
Унга ҳали тамом бегона,
Билмас ҳали у ёна-ёна.
Муродига етажагини.
Маҳкам ушлаб ёр этагини,
Қетарман деб ўйланар осон,
Иш битар деб ўйлар бефигон
Шунинг учун Зайнаб ниҳоят,
Севиб қолди бировни ғоят;
Қўнгил қуши талпиниб қолди,
Юрагида ўт ёниб қолди.

У

Урик гуллар Зайнаб боғида,
Қўп йигитлар бор қишлоғида.
Қўп йигитга тушади кўзи,
Лекин шунга хайронки ўзи,
Қўнгли фақат Омонни, дейди;
Шу юракни, шу жонни дейди.
Ва ҳолбуки бошқа йигитлар,
Ҳеч кам эмас, у яхши билар.
Агар бири ёйса қулочин,
Парвоз қилар кўкларда лочин,
Ҳаводаги қушларни тутар,
От чопганда яшиндан ўтар.
Фоз сингари қўнар кўлларга,

Сув оқизар саҳро, чўлларга.
Ҳаммаси ҳам қиличдан ўткир,
Ҳаммаси ҳам Рустам каби зўр.
Нега севди Омонни, нечун,
Зайнаб билмас қалбининг кучин.
Нега этди уни ихтиёр,
Билолмайди изоҳи душвор.

VI

Ва ҳолбуки ҳозир туну кун
Ушандадир хаёли бутун.
Қайга борса ўша қошида,
Унтўққизга кирган ёшида,
Шамол теккан гул барги каби,
Унинг қалби дир-дир титради.
Севганини билади халос.
Фақат нечун? Қайдадир асос?
Ахир кимдир кўнгил қўйгани,
Қайси барно шунча севгани?
Нимаси бор, нимаси ёқар,
Қайси оташ қалбини ёқар?
Билмай туриб севганда шунча,
Йўл бошлади қайси тушунча?
Ҳечбирини ўйлаб кўрмайди,
Ҳечбирига жавоб бермайди.
Унинг фақат бир асоси бор,
Шу асосга зўрдир э'тибор:

Эл сўйларкан доим ёмонни,
Атамайди ҳечбир Омонни.
Шунинг учун яшайди бедод,
Шунинг учун нафас олиб шод,
Баҳор каби тўлиб боради,
Ҳар кун гулдай бўлиб боради.

VII

Ярим оқшом, чумчуқлар тинган,
Ҳамма қора либос кийинган,
Сойларда тун, саҳроларда тун,
Дараларда, водиларда тун.
Япроқларда тун ётиб ухлар,
Сойлиқларда тун қотиб ухлар
Тун ўрмалар тоғ бошларида,
Тун Зайнабнинг қарашларида.
Лекин, ҳали ўтирар уйғоқ,
Олдидаги бир саҳифа оқ —
Қоғоз узра тинмай тикилар,
Кўз нурлари унга тўкилар:
«Сени, Омон, кўргандан бери,
Кўзларимга уйқи келмайди.
Сенга майл қўйгандан бери,
Ҳечнарсанга кўнгил тўлмайди...»
Уйлаб-уйлаб тўхтаб қолади,
Оғир-оғир нафас олади.
Езганларни ўқийди такрор,

Юрагида уйғонади ор.
Ва қоғозни йиртиб ташлайди,
Яна олиб ёзабошлайди:
«Севганимни қилмай ошкора,
Омон ўзи сўз очса зора,
Хаёлида юрар эдим жим,
Фақат кутмоқ бўлмишди бурчим
Ва ниҳоят сабр ила қарор,
Тугадию бошладим иқрор...»
Боз ўқиди, кўнгли тўлмади,
Яна айтканидай бўлмади.
«Ёзолмадим» дедида ўзи,
Рўпарада турган қоғозни
Парчалади. У энди бу бор
Ёзмасликка айлади қарор.

VIII

Бир силкиниб ўрнидан турди,
Недир ўйлаб илгари юрди,
Атрофи жим, ҳамма уйқида;
Кўкдаги ой акс этар сувда;
Елғиз майин, енгил шабада
Води ичра танҳо тентирар,
Симоб каби тиниқ ҳавода,
Шитирлашиб япроқлар титрар.
Қиз чор атроф сари қаранди,
Тим-тинликда ўртанди, ёнди,

Бир оташин интилиш шу дам
Юрагига бўлмишди ҳамдам.
У қайгадир кетмоқчи, фақат,
Билолмайди қайга эканин,
У шод, лекин ўшал муҳаббат,
Парча-парча тўғрайди танин.

. . . . .
. . . . .

Унутдию, тўхталиб қолди,
Чигал ўйлар ичра йўқолди.
Ҳам ўтириб қолди фаромуш,
Қанча юлдуз кўзида ботди,
Ва ўрнидан қўзғолиб ҳомуш,
Секин келиб жойига ётди.

IX

Секин келиб ётдию, фақат,
Кипригини юмаолмади.
Ўйлай-ўйлай тоқ бўлди тоқат,
Энди сра юрак қолмади.
Еки бирдан Омон кўзига
Уялмасдан қарай қолсами...
Ҳамма гапни унинг юзига
Шартта-шартта айта солсами...
Юздан олиб бутун пардани,
Гапирсаю, «жавоб» бер деса,
«Айб қилмагин, танладим сани,

Рози бўлсанг бирга юр» деса...
Нима бўлур шу пайтда ҳоли,
Нима бўлур шўрликнинг фоли.
Терга пишиб Зайнаб олар тин,
Йўқ, бўлмайди, бу ҳали қийин.
Ҳали бунга тил боролмайди.
Ҳали Зайнаб ўзининг дардин
Дадил туриб ёраолмайди.
Тунни бутун уйғоқ кечирди,
Фикрлари топмай ниҳоя,
Хаёл уни кўкка учирди.
Тонг ёриди, тоғдаги соя
Ватанини сойга кўчирди.

Х

«Сенсан Омон, уйқусиз тунлар
Юрагимни олган аланга,
Сен фикримни чулғадинг кунлар,
Сен лахча ўт ташладинг танга.
Қошки, сени кўрмагай эдим,
Тушмагайди кўзга оташинг,
Яшар эдим беташвиш ва жим,
Юрагимни ёндирмас ғашинг.
Оқизарсан ҳали ёшимни,
Ўт кўзларинг қўймас саломат,
Булут каби қуршар бошимни,
Ҳали қанча-қанча маломат,

Ҳали қанча-қанча ҳасратлар
Еш қалбимга бўлурлар меҳмон,
Ҳали қанча қайғулар, дардлар,
Ҳиддат блан сўзон қилар жон».

XI

Тонг сингиди оппоқ оқариб,
Зайнаб туриб, далага бориб,
Бутун гапни унутган бўлди,
Сиқиқ қалби ҳавога тўлди.
Яратучи эркин, озод иш,
Даладаги осуда турмуш.
Кўклам каби кўкарган жонлар,
Шўх йигитлар, қизлар, жувонлар
Бўлди қизнинг дардига чора,
Ҳуррам бўлиб у бора-бора,
Отди дилда бўлган ғуборин,
Ва фаромуш айлади зорин.
То кечгача ишлади тинмай,
То кечгача юракдаги най,
Ўтга тушиб қилмади наво,
Дала бўлиб дардига даво.
Юрагига ҳеч ғаш солмади,
Оромига оташ солмади.
Колхоздаги бу қайноқ ҳаёт,
Ҳавасига боғлади қанот.
Ва шодликнинг эшигин очди,

Қайғулары узоққа қочди.
Ҳар қадамда ортиб сурури,
Қанча ерни ўйинга солди,
Ишладию, ортиди ғурури,
Кеч кирганин билмайин қолди.

XII

Қуёш ботди, бир тўда қизлар,—
Ғам билмаган кулар юлдузлар,
Овоз қўйиб қўшиқ айтади.
Зайнаб блан хушчақчақ Ҳури,
Адол блан яллачи Нури,
Асал блан ўйинчи Сора,
Сурма блан қувноқ Рухсора,
Сарви блан дугорчи Гулнор,
Қундуз блан Суқсур ва Анор,—
Бирга-бирга қайтади хандон,
Бирга чақчақ қилади чандон.

XIII

Тор кўчанинг бошига келиб,
Зайнаб энди ўзга йўл олди.
Ҳарбирига чандон тикилиб,
Дўстларидан зўрға ажралди,
Чайқаб қолди у бошларини,
Йўлга тикиб қарашларини,

Кўча тўла одамни кўрди,
Ичкарига кирмайин турди.
Одамларнинг ҳаммаси тоғдан,
Тоғ бағрида бўлган улоғдан
Қайтган каби тўда ва тўда,
Сўзлашарлар ҳарбир тўғрида.
Гўё байрам, гўё янги йил,
Тарқагандай гўёки сайил,
Келардилар гурас ва гурас —
Бари эркин оларди нафас.

XIV

Омон кимдир, борми ватани,
Ким ҳам қизга танитар уни,
Шод бўлсада хотиротидан,
Хабарсиздир ёрнинг зотидан.
У бўлурми севгисига тенг,
Ошиёни қайда бу қушнинг —
Зайнаб фикрин чувалтирган шул,
Фикри-ёди шу блан машғул.
Ёмон отлиқ бўлса у агар,
Зайнаб кирар ерларга қадар.
Бўлиб қолса ишқи ошкора,
Жароҳатга топилмас чора.
Сўнгра уни савдойи дерлар,
Бир тагсизнинг гадойи дерлар;
Унда ёғар та'на тошлари,

То ергача унинг бошлари —
Хам бўлурда, ҳеч юраолмас,
Эл ичида обрўйи қолмас.
Ва ёронлар бари, беғараз
Бундай дўстдан қилурлар араз.
Шунинг учун жимлик сақларди,
Шунинг учун ичида дарди,
Шунинг учун қийналса ҳам жон,
Севгисини тутарди пинҳон.

Иккинчи бўлим

I

Ичкарида ўзга ҳол эди,
Зайнаб учун ўзга фол эди.
Бунда қизнинг эркин ва тоза
Номусига ўқиб жаноза,
Ҳурлигини ер блан яксон,
Бағрин этиб лахта-лахта қон,
Қўзларидан оқизиб ёшин,
Поймол этиб унинг қуёшин
Қора турмуш соларди чангал;
Қисматини этар эди ҳал.

II

Заҳар тўкиб қизнинг ошига,
Бу бечора Зайнаб бошига

Ўтмиш солган қора бир соя;
Бу — турмушдан ажиб ҳикоя,
Бу инсоннинг ҳайвондан баттар
Хўр этилган чоғин эслатар...
Ундан Зайнаб хабарсиз ҳамон,
Уни асло эсламас бу жон.
Бу савдони кимнинг солганин,
Унинг бахтин кимлар олганин,
Кимлар уни бу қадар ожиз
Ва ҳуқуқсиз бечора бир қиз
Этиб, шўрлик бошига бало,
Солганини эсламас асло...

III

Ҳали Зайнаб чақалоқ кунлар,
Бошга тушди чигал тугунлар:
Она уйи одамга тўлди,
У Собирга нишона бўлди.
Уч-тўрт хотин гўдак Собирни
Олиб келиб очдилар сирни:
Зайнаб блан Собирни мақтаб,
Ва икавни бир-бирга атаб,
Дастурхонда синдирдилар нон,
Ва фотиҳа кўтариб шу он,
Тарқалдилар... Зайнаб бешикда
Йиғлар эди, оч қолиб жуда.
Собир эса ҳеч гап англамас,

Юрар эди ўйин блан мас.
Ана шунда бу қора одат,
Қиз бахтига урган эди хат.

IV

Йиллар ўтди, фақир хонадон
Муҳтожликка таслим этди жон,
Ғамхонада қашшоқлик кулди.
Ва оила тутдай тўкилди.
Зайнаб қолди бечора якка,
Қимса келмас унга кўмакка.
Нада ота, на она қолди.
На бир кулба, на хона қолди;
На бир паноҳ, на бир ошиён,
На бир ғамхўр, на бир меҳрибон.
Нэ бир сирдош, нада бир йўлдош,
На бир ўртоқ, на бир қайғудош...
Ҳеч кимсаси йўқ эди, ёлғиз...
Тутқин бўлиб қолган эди қиз.

V

Ҳар даргоҳга бориб сиғинди,
Ҳар эшикда новдадай синди.
Эндигина кўкарган ниҳол,
Хазон уриб бўлмишди беҳол.
У ниҳоят топди бир паноҳ,

Муруватли бир кичик даргоҳ
Ўз қаноти остига олди,
Тагларига иссиқ хас солди.
Анорҳола оиласида,
У, асранди қиз бўлиб қолди.
Ва шунга ҳам севиниб жуда,
Ўтганларни унутган бўлди;
Аламларни қуритган бўлди.

VI

Қиз беради тақдирига тан,
Анорхола кулбаси — ватан.
Хуфтон ётиб, азонда турар,
Эртаю кеч эшик шипирар,
Машаққатда ўтади уни,
Ҳолдан кетиб шўрли қиз туни,
Ярим карахт, мудрар, ярим оч;
Усти-боши йиртиқ-яланғоч
Кун кечирар, ишлар тинмайин,
Қайғу тўла овози майин,
Қизнинг ғамгин ҳолин англатар,
Қиз ичида оғир дард ётар.

VII

Офтоб йиқар қайғу тоғини,
Ойлар ёқар тун чироғини.
Ўтар кунлар, ўтар замонлар,

Утар ғамга ғарқ бұлған онлар.
Лекин улар эсдан ҳечқачон,
Чиқаолмас ва хотирга жон
Берур унинг ҳар саҳифаси,
Эслаганда қизнинг сийнаси,
Чуқур бир оҳ блан қўзғолур;
Оғир-оғир бир нафас олур.

VIII

Давонларни ошди амаллар,
Яшашдаги чурук тамаллар,
Асосидан бир-бир бузулди:
Води бўйлаб колхоз тузилди.
Анорхола оиласи ҳам,
Колхоз, сари қўйдилар қадам,
Ва бўй етган Зайнаб ҳам озод,
Эркин энди бошлади ҳаёт.
Колхоздаги мустақил турмуш
Ва маҳсулдор яратучи иш
Ғуссаларни айлади барбод,
Фақат шунда у қозонди от.
Шунда қадри-қиймати ортди,
Шунда иззат-ҳурмати ортди.
Атрофига гуллар сочилди,
Шунда унинг бахти очилди,
Фақат шунда сизди бегумон,
У ўзини ҳақиқий инсон.

IX

Бахт жаранглар қувноқ сасида
На кулфати, нада зори бор.
Анорхола оиласида
Энди унинг э'тибори бор.
Энди уни камситмас ҳечким,
Энди уни етим деяр ким?
Зайнаб ўсар оқила, доно,
Сўзларида мазмун ва ма'но.
Ўсганида беташвиш, беғам,
Бунча зийрак бўлмас эди ҳам.
Энди унинг ҳар нарсаси бор,
Энди унга ҳамма гап тайёр.
Одамизод гулистонида,
Саодатнинг бахт бўстонида,
Орзуларга тўлиғдир кўнгил.
Ваҳимасиз осойишта дил
Ўзига бир йўлдошни истар,
Бир қадрдон сирдошни истар.

X

Зайнаб Собир кимлигин билмас,
Зайнаб ҳали ўз ишқида мас.
Лекин Собир уйда ҳар кун,
Шошилишча тўй тайёрланар.
Аммо Зайнаб кўксига ҳар кун,
Омонининг юлдузи ёнар.

Тўйдан фақат Анөр хабардор,
Уни Собир онаси бардор,—
Бардор этиб йўлга солмишдир
Ихтиёрин қўлга олмишдир.

XI

Тайёрланар тўй, лекин Собир
Бу тўй учун ажойиб бир сир.
Чунки она боғида у йўқ,
У ўзининг қишлоғида йўқ.
У, ўқирмиш дорилфунунда
Ва онглари қоплаган тунда
Юлдуз бўлиб учар эмиш у;
Яшин каби кўчар эмиш у.
Она унга уй қилмоқчидир,
Дабдабали тўй қилмоқчидир.
Шунинг учун йўлга кўз тутар,
Келишини интизор кутар.

XII

Зайнаб энди ўз асрорини,
Армонини, истак, зорини
Опасига этиб ошкора,
Қилмоқчидир дардига чора.
Фақат нетиб, қайси юз блан,
Қайси ҳаё, қайси кўз блан

Опасининг юзига қарар?
Тили сўзга қандайин борар?
Уят ўти ёниб юзида,
Бир изтироб зийрак кўзида,
Ёлғиз Ҳури сари толпинар,
Уни эслаб юраги тинар.

XIII

Чунки Ҳури Зайнабнинг бутун
Асроридан тўла хабардор,
Чунки унинг блан куну тун
Бирга бўлар. Ҳар нарсаки бор
Зайнаб унга сўйлар, сақламас,
Ҳечбир нарса йўқ Ҳури билмас,
Ҳатто Омон блан ҳам уни,
Таништирган шу Ҳури эди.

XIV

Ҳури, Зайнаб қош қорайганда,
Кеч қопқора чойшаб ёйганда
Ичкарига келиб кирдилар
Ва Анорга салом бердилар.
Кўрар экан юзи қизарди,
Опасига яқинроқ борди.
Анор эса чеҳраси хандон,
Зайнаб учун бергудайин жон,

Атрофида парвона бўлар
Ва минг карра ундан ўргулар.
Ҳури бўлса қилиб тамошо,
Айтажагин этарди иншо.
Лекин ундан олдинроқ Анор,
Сўз бошлади кулиб беқарор.
Икки қиз ҳам ҳангу манг қолди,
Зайнабдаги севинч йўқолди.

XV

«Рўзи азал қиз қисматида
Эрга тегмоқ одати бордир.
Бу насиба тақдир хатида
Ёзилгандир, оҳ блан зордир.
Бундан қуруқ қолган пешона,
Умри ўтар ёна ва ёна,
Қовушмоқлик қушларда ҳам бор,
Ҳамма излар бир йўлдош дийдор;
Бунга тўққиз ёшлик Ойиша,
Муҳаммадга теккани асос.
Бунга берар ўлим хотима,
Бу пайғамбар қолдирган мерос...»

XVI

«Кўзи тирик экан отасин,
Бир яхши нияти бор эди,

Я'ни Зайнаб Собирга бўлсин --
Деган васияти бор эди.
Не учунки у тузилганда
Собирга деб нон синдирилган,
Пишон бўлган, етиб тўлганда,
Собиржонга бўлсин дейилган».

XVII

Анор сўзлар ва Зайнаб қалби
Тол баргидай дир-дир қалтирар.
Ҳури қўйиб жон қулоғини,
Тинглар экан, лаблари титрар.
«Энди Зайнаб бўйи етиб қолди,
Юртимизнинг мана энг олди
Йигитлари унга харидор,
Кўп лочинлар чиройига зор.
Лекин Собир ҳаммадан гўзал.
Кеча қилдик ҳамма гапни ҳал:
У шаҳардан келиш бланоқ,
Тўй қилмоққа айладик қарор.
Ишлар битди, битдию, броқ...»
«Броқ...» дея тўхтади Анор,
Икки қизга бир қараб олди,
Атрофига бир назар солди.
Қиз қалбида бўғиларди жон,
Ҳури бўлса тамоман ҳайрон.
Яна сўзни бошлади Анор:

«...Броқ бунда бир андиша бор:
Чиқармаслик учун ёмон от,
Сақлаш учун номус ва уят,
То тўй бўлиб ўткунигача,
Келин бўлиб кетгунигача,
Боши очик чиқмас ташқари.
Шуни истар барча ёш, қари»,

XVIII

Зайнаб тамом, тамом лол эди,
Сўз қотишга у беҳол эди,
Тирнар эди қалбини азоб,
Гўё ҳаста, гўёки бетоб,
У ичидан оғир тўлганар,
Ғазаб блан зоҳири ёнар.
Ва Анорга қарамас асло,
Оғир дардга бўлиб мубтало
Тун сингари бўғиқ ва сокин
Ўтиради, сирдоши локин
Оппа очик туташар эди.
Дар'ё каби у тошар эди.

XIX

«Кечир опа, айтган андишанг,
Қизни қуллик томон қайтарур,
Андиша деб сен урган тешанг

Уни қора қонига қорур.
Агарда қиз бўй етган эса,
Бир олдидан ўтмас бўлурми?
Ва уйига совчилар келса,
Розилигин кутмас бўлурми?
Балкида бир дегани бордир,
Балки унга тегмаклик ордир,
Балки этиб бир аҳду паймон
Вафосига гаров қўйиб жон
Арз этгали келгандир сенга,
Тез шошилган, елгандир сенга.
Энди бунга не чора бўлур,
Энди Зайнаб бечора ўлур...»

XX

Опасида ғазаб оташи,
Ва Зайнабда андиша ғаши,
Елкасида тоғдай оғир ғам;
Анор кўзи ичра жаҳаннам
Оловлари тинмай ловиллар
Ва таптига юраклар чўллар.
Ҳури ёқиб сўз гулханини,
Ўртар эди Анор танини.
Яна Анор ўтдай тудоқиб,
Сўз бошлади Ҳурига боқиб:
«Нима дейсан, бунга Собирдан
Ортиқ йигит эр бўлармикин?»

Бутун юртни ахтарса ундан
Афзали ҳеч топилармикин?
Нимага бу андиша бекор?
Нега унга тегмак бўлсин ор?
Ахир юртда қанча гўзаллар
Келишини зориқиб кутар.
У бу юртда энг зўр билимдон,
Пахта илмин ўқипти чандон,
Юртда барча пахта экканлар,
Хирмониға червон қуюлар.
Ахир яна бир андиша бор:
У Собирға фотиҳа бўлган,
Васиятда уни ота зор,
Собиржонға бўлсин деб ўлган.
Поймол қилиб бўлурми буни?
Қайси номард истагай шуни?»

XXI

Ерда экан кўзининг нури,
Зайнаб ҳамон жим, фақат Ҳури
Давом этар савол-жавобда,
Жаранглайди чалғиси тобда:
«Тўғри опа, сенга ҳам қийин,
Бировга сўз бергандан кейин
Уҳдасидан чиқмоқ яхшидир.
Андишамнинг сабаби будир:
Зайнабнинг ҳам танлагани бор.

Опа, фақат қизишма зинҳор!
У Омонни севиб қолипти,
Севиб қолиб, ва'да олипти.
Опа, бу иш қизнинг ҳаққидир,
Андишамнинг сабаби будир.
Бунда йўқдир ҳечқандай гуноҳ,
Зўрлик блан тегиб, сўнгра оҳ —
Тортганнинг ҳеч фойдаси бўлмас.
Қиз ҳам одам, у бир мол эмас,
Сўзда турмоқ қиз учун ҳам фарз.
Одамгарлик қиз учун ҳам қарз.
Поймол қилиб бўлурми буни?
Қайси номард истагай шуни?»

XXII

Ҳазабида олам, олам ўт,
Тушунчаси қопқора булут —
Қаби борган сари қуюлар;
Анор гўё сочини юлар
Қаби бўлиб минар жаҳлга.
Ҳамма гапни совириб елга,
Синдиргудай Зайнаб бошини,
Отабошлар та'на тошини:
«Ортдирганинг колхозда шуми?
Эй шарманда, беномус, бебош!
Бахт деганинг шумиди, ҳали?
Ишлайман деб топибсан ўйнаш»...

XXIII

Зайнаб шунда қалбига бирдан
Яшин урган каби сапчиди,
Ва бошини кўтариб ердан:
«Жоним опа, тўхтагил,— деди —
Ялинаман, бунча туташма,
Ялинаман, бу қадар тошма.
Қилма опа, қалбимни пора,
Тўхта бироз англасанг зора.
Опа, увол кўздаги ёшим,
Увол ғамда хам бўлса бошим.
Опа, мени озгина қизғон,
Кўкарганда кул бўлмасин жон,
Ниятингга еткур, қулоқ сол.
Аламларинг кеткур, қулоқ сол».

XXIV

«Беномус қиз, айт тўғрисини,
Бахти қора! Эл номусини
Орсизларча поймол этганда,
Заррача эс бормиди санда?
Қайси шайтон йўлга бошлади?
Қай хароми ўтга ташлади?
Ўўлдан урди қайсибир маккор?
Очиғини сўйлагил, беор.

Сенга буни кимлар ўргатди.
Қучоғингда қай иблис ётди?»
«Ўнбеш ёшда экан куёвга
Берганлари ҳамон эсимда.
Қурбон бўлдим қайсибир ёвга,
Ҳамда менинг толиим кимда?—
Билмас эдим, билмасдим асло,
Лекин, шукур, урмади бало;
Чимилдиқда кўрдим эримни,
Менга йўлдош қилдилар кимни?
Сўрамадим, бўлмади ишим,
Ҳечким блан йўқдир койишим.
Қолиб кетдик бутун умрга
Ва шукурким, кирмадик гўрга.
Шундай ўтди етти пуштимиз,
Шундай ўтди барча хотин-қиз,
Шундай ўтди уруғ ва авлод
Ва ҳечбири қичқирмади дод.
Бизда одат мана шу эди,
Ва саодат мана шу эди.
Сан шарманда, энди бемалол,
Ҳаммасини қилибсан поймол».

XXV

Зайнаб турар, қора кўзидан
Жовдираган ёши тирқирар,
Қони қочиб оппоқ юзидан,
Талвасада кўкраги урар.

Ҳури жимдир, Зайнаб бепоеъ,
Аламини қилгали баён —
Бир чимранди, силкинди боши,
Сўз бошлади кўзида ёши.

XXVI

«Тўғри она, бутун бахтсизлик,
Хўрликларнинг боиси шудир,
Хотин-қизга хос бўлган қуллик
Шу одатда этмишдир зуҳур.
Бутун қизлар, бутун жувонлар
Чимилдиқда эрни кўрдилар.
Куя-куя кул бўлди жонлар,
Чўри бўлиб йиғлаб юрдилар.
Чўри эдинг, қул эдинг баринг,
Роҳат кўрди қайсибирингиз?
Одам эмас, айиқ блан тенг,
Ёвуз эди топган эрингиз.
Ҳар номардга чўкар эди тиз,
Эрксиз эди сизнинг ҳаммангиз.
Ҳаммангизнинг тақдирингиз қул
Ҳаммангизнинг оллоҳингиз пул.
Ҳаммангизнинг булутда ойи,
Ҳаммангиз ҳам баҳор гадойи...
Кечдим опа, шундай одатдан,
Тамом кечдим бу саодатдан».

XXVII

«Сен ўзингни бахтли дедингни?
Опа, сен ҳам одам эдингни?
Чимилдиқда эрни кўрганда,
Тутқинлиққа бўлганда банда
Қанча ожиз, қанчалик хақир,
Қанчалик хўр, қанчалик фақир
Бўлганингни билганмидинг ҳеч?
Чимилдиқда баҳорингга кеч
Тушганидан хабардормидинг?
Яшашингда инсонликка тенг
Бирор хислат, сўйла, бормиди?
Бахт деганинг қайғу, зормиди?
Кўзингни кўр, қулоғингни кар
Қилиб ҳар кун ичганда заҳар,
Толи' шу деб юрарми беғам,
Шукур қилармидинг шунга ҳам?»

XXVIII

«Шунинг учун қайтдим баридан,
Ва уялиб ёшу қаридан,
Юришимдан фойда топмадим,
Эрк қидирдим, бахт шунда дедим.
Шунинг учун эски одатлар
Ўлкасини айладим поймол,
Ва сен деган оқ саодатлар
Қора дедим ва топдим камол».

XXIX

«Мен ўзимни инсон билганда,
Гулга тўлиб баҳор келганда,
Юрагимда ҳавас уйғонди,
Бир ажиб ўт бағримда ёнди.
Ва севгига топшириб дилни,
Бир йигитга бердим кўнгилни.
Уни ҳар кун кўраркан тонгда,
Бир гулгула қўпарди онгда.
Ҳеч нарсани кўрмасди кўзим,
Эпақага келмасди сўзим,
Ишлар эдим ўзимни билмай,
Ва бетиним кўнглимдаги най.
Айтар эди унинг отини.
Куяр эди шунда ботини».

XXX

«Опа, ўша севганим Омон,
Опа, ўша ўртагучи жон,
Буни этиб сенга ошкора,
Етишгали қиларкан чора.
Иқрор бўлким, гуноҳим йўқдир.
Очиқ юриб топган кишимдан,
Ва беизин қилган ишимдан
Пушаймоним ва оҳим йўқдир.

XXXI

«Нима қилай, узоқ гапирдим,
Тушунчангни ҳартомон бурдим,
Ғараз шулким, қайтмай йўлимдан,
Келганини қилдим қўлимдан.
Қанча яхши, барно бўлса ҳам,
Қанча олим, доно бўлса ҳам,
Собир учун мени қийнама,
Мени ўтга ташлама яна.
Менга ёлғиз Омонимни қўй,
Менга ўша ёмонимни қўй.
У, кам эмас ҳечбир одамдан,
Мен ул блан узоқман ғамдан.
Инсоф келсин, опа, ўзингга,
Тутқин бўлиб ўсган қўзингга
Розилик бер, одам бўл сен ҳам,
Саодат топ ва бўлмагин кам».

XXXII

Юрагини бўшатди охир,
Дардларини юмшатди охир.
Зайнаб артиб кўзда ёшини,
Ва кўтариб эгик бошини
Опасига «жавоб бер» деди.
Анор ҳамон оташда эди:
— Бўлмайдим Собир, тез гапир!

— Опа, бўлмас, жоним. гапим бир!
— Ё мени де, ёки Омонни!
— Нетай, тикдим йўлида жонни!
— У пасткашнинг зоти ким экан!
— Опа, урма қалбимга тикан.
Уни мен ҳам билолганим йўқ,
Бу юмушни қилолганим йўқ.
Лекин ишонч блан тўлиқман,
Шу ишончим блан улугман».
Анор асло чидайолмади,
Қолган гапга қулоқ солмади,
Ўзи бирдан шовиллаб кетди,
Ут сингари ловиллаб кетди:

XXXIII

«Кўринмагин, йўқол, кўзимга,
Йўқол, хотин бўлсанг ҳам кимга,
Энди менинг номимни айтма,
Расволикдан орқангга қайтма!
Даргоҳимдан чиқиб кет, дарҳол,
Энди сани кўрмаклик малол.
Қолганингда тоза шарманда,
Бўлганингда кўчада банда,
Шунда мени эсга олурсан,
Хизматимни эсга солурсан.
Энди расво бўлгунигча хайр,
Ва бенаво бўлгунигча хайр».

XXXIV

«Хайр опа, келсанг ўзингга,
 Рози бўлгин берган тузингга.
 Бунча қарғиш ёмон эмасми?
 Юрган йўлим баландми, пастми?
 Опа, энди ўзим билурман,
 Билганимни ўзим қилурман.
 Эшингингда асранди бўлган
 Қора кунлар хотирда қолур.
 Опа, сенинг миянгга тўлган
 Булут балки бир кун тарқалур.
 Сўнгра ўзинг пушмон бўлурсан,
 Сўнг қайғуда мутлоқ ўлурсан.
 Этолмадим тузингни ҳалол,
 Чорам йўқдир, жон опа, хушқол...»

XXXV

Зайнаб яна кўзида ёши
 Ҳам тутшиб ичи ва тоши
 Ғазаб блан ўрнидан турди,
 Тиккасига ичкари юрди.
 Йиғиштириб бор бисотини,
 Ва бўғзида тикилиб тини,
 Ҳури сари қилди ишора,
 Зайнаб учун шу бўлди чора.
 Ҳури икав уйдан чиқдилар,
 Анор бўлса кўчага улар

Чиққанича қарғишлаб қолди.
Бутун элга ёйилди бу сир,
Ва эртаси қишлоққа Собир,
Келди деган хабар тарқалди.

Учинчи бўлим

I

Борлиқ узра тушганда оқшом,
Зайнаб қўйди далага қадам.
Бир-бир босиб, илгари елди,
Сой бўйига яқинлаб келди.
Бутун атроф, оғир сукутда,
Елғиз Зайнаб юраги ўтда.
Бир гувоҳи сувлар шилдирар,
Бир гувоҳи кўкда ой юрар,
Бир гувоҳи юлдузлар қатор
Турар қизнинг дийдорига зор.
Секин-секин из ташлаб Омон,
Яқин келди суйгани томон.
Ва кўрдиким ажойиб бир ҳол,
Зайнаб турар қайғули ва лол,
Кўзларида ёши бор эди,
Ва эгилган боши бор эди.

II

«Омон, менга ўзингни англат,
Очиқ гапир, сўзингни англат.

Айби чиқди қилган ишимнинг,
Кўнгил бериб суйган кишимнинг
Кимлигини билмай уялдим.
Уят эмас қонга бўялдим.
Бу офатдан мени эт халос,
Маломатдан мени эт халос.
Ўзинг кимсан, борми ватанинг?
Қайси элдан, зотинг ким санинг?
Сезгиларинг агар бўлса рос,
Сўзла бир оз ўз севгингга хос».

III

Омон узоқ ўйларга кетди,
Дашту саҳро, кўйларга кетди.
Эски қайғу, кўҳна ҳикоя,
Хотирига ташлади соя.
Омон узоқ-узоқ қолди жим,
Бўғиқ-бўғиқ нафас олди жим.
Охир боқиб қизнинг юзига,
Жон олгучи қора кўзига,
Ўтмишини айлади баён,
Ким эканин айлади аён:

IV

«Сенга энди нелар айтайин,
Қайдан бошлаб, қайдан қайтайин;
Кимни йўқлаб, кимни эсласам,
Кимни қўйиб, кимлардан десам,

Кимнинг айтсам сенга отини,
Баён қилсам кимнинг зотини;
Кечир, Зайнаб, ожиздир Омон.
Бу сўроғинг жон ўртар ёмон.
Бу сўроғинг жонни қақшатар,
Бу сўроғда қайғу, зор ётар.
Бу сўроғда олам ва олам
Омон учун ҳасрат блан ғам.
Кечир, Зайнаб, сўзламас тилим,
Кечир, Зайнаб, чидалмас дилим,
Бу ҳикоя тўкар ёшимни,
Ҳам куйдирар ичу тошимни.

V

«Кел бўлмаса, қулоқ сол сен қиз,
Бизнинг қадим, кекса дун'ёмиз
Она меҳри блан тўлиқдир,
Она меҳри блан улуғдир.
Ҳар гўдакнинг бир онаси бор,
Ҳар онанинг ўз боласи бор,
Она уни болам деб излар,
Бола уни онам деб бўзлар.
Ажал келиб бўққан чоғида,
Она ҳатто бало тоғида
Излар экан ўз оворасин,
Ит йўқотгач жигар порасин
Чок этармиш ўз ёқасини.
Ҳатто қушлар ўз чақасини

Иссиқ қанот остига олур,
Асрар уни, жонга жон солур.
Ҳатто қўнғиз ўз боласини
Оппоғим деб бўлар экан шод,
Оппоғим деб қилар экан ёд.
Ҳар бечора ва ҳарбир гадо,
Фарзанд учун қилгай жон фидо,
Ва ҳаттоким илон ҳам чиён
Жон порасин севар бегумон».

VI

«Гул очилар баҳор чоғида,
Ва тўлишар она боғида.
Она севмас фарзанд топилмас,
Фарзанд йўқдир онани севмас.
Фарзанд гулдир, она бир бўстон,
Шунинг блан жаҳон гулистон.
Елғиз бир мен онасиз ўтдим,
Елғиз бир мен заққумлар ютдим.
Елғиз бир мен она алласин
Тинглагали бўлдим интизор.
Елғиз бир мен онанинг сасин
Эшитолмай йиғлаб ўтдим зор.
Оналиклар саодатига
Бир ошкора суқ блан боқдим,
Ва туфурдим тақдир хатига,
Пешонамни ўтларга ёқдим.
Она номин эшитганимда,

Хўрсинардим, ўпкам тўларди.
Менинг кучсиз, ожиз танимда
Бир қалтираш пайдо бўларди».

VII

«Роса тўққиз эканда ёшим,
Бир балога дуч келди бошим,
Оқсоч кампир бир сирни очди,
Сирни очиб қонимни сочди:
«Болам, айтсам ростини сенга,
Ҳечбир кимсанг йўқ...» деди менга.
Шоҳид топиб ёшу қаридан,
Зарафшоннинг қирғоқларидан
Топганини қилди ҳикоя:
«На ҳамшира ва на бир доя,
На бир ошно, на бир қариндош
На бир сирдош ва на бир йўлдош,
Бу дун'ёда бўлмамиш сенга»—
Дея ғамгин юзланди менга.
Оқсоч хотин йиғлаб зор-зор,
Боққанини айлади изҳор:
«Сени боқдим худо йўлига,
Топшираман яна қўлига,
Бўлса агар ўзи меҳрибон,
Паноҳида сақлагай омон.
Болам, энди юрт тинчиб қолди,
Элу халқ ҳам эркин тин олди.
Агар юртни юриб изласанг,

Балки чиқар отанг ва онанг.
Қим билади, балки ҳаётдир,
Ба эҳтимол ҳаётга ётдир.
Қим билади балки Зарафшон
Сенга ўзи берар бир нишон.
Дуо қилдим, бахтинг ёр бўлсин,
Манглайингда тахтинг бор бўлсин».
Дея оқсоч қўлини очди,
Юзларидан иссиқ қон қочди.
Оғир эди бу бениҳоя,
Булут солди қалбимга соя.
Чиқиб кетдим шунда бош олиб,
Кўзларимга қонли ёш олиб.

VIII

«Неча кунлар юриб Зарафшон,
Бўйларидан изладим нишон.
Неча турли элларни кўрдим,
Изғиринлар елларни кўрдим,
Ҳаммаёққа кўзим нигорон,
Ёш ўрнига тўкар эдим қон.
Қириб кўрдим ҳарбир хонани,
Ҳарбир кулба, ҳар ҳамхонани,
Ҳарбир одам блан учрашдим,
Қирлар ошдим, тоғларни ошдим.
Дуч келганнинг, лекин бири ҳам,
Отанг мен, деб уролмади дам.
Неча-неча эркак ва аёл

Саволимга бўлиб қолди лол.
Зарафшондай яна югурдим,
Қирғоқларга ўзимни урдим.
Ва изладим ёна ва ёна
Тополмайин ҳечбир нишона».

IX

«Дар'ё каби мавж уриб тошдим,
Водиларга ёлғиз адашдим.
Ҳар кўргандан айладим сўроқ,
Аччиқ жавоб эшитдим броқ:
Ҳамма менга: излаганларинг,
Дедиларким, ўлганлар сенинг.
Юрт бошини зулм босганда,
Офат блан ўлим босганда,
Муҳтожликда ўлган, дедилар,
Ва очликда ўлган, дедилар.
Ҳар водини бир-бир изладим,
Етим қўзи янглиғ бўзладим.
Бошим узра қушлар чирқираб,
Чарх урдилар, ҳолимни сўраб,
Чирқирашиб барча беқарор,
Эл жавобин қилдилар такрор.
Гулзорлардан, боғлардан ўтдим,
Бозорлардан, тоғлардан ўтдим,
Бутун юртни осойиш топдим,
Элу халқни бекойиш топдим,
Фақат дардга тополмай чора,
Бағрим эди пора ва пора».

Х

«Сўз айтурга тилим бўлди лол,
Нега мендан сўрадинг савол?
Нега эски доғларни очдинг,
Доғ устига оғулар сочдинг.
Нега келдинг менинг ёнимга,
Ўт ташладинг нега жонимга.
Туташгуси қалбимда оташ,
Жанг қилгуси оташ блан ғаш.
Шу оташда бўлурман хазон,
Ва шу ғамда бўлурман хазон.
Одам эсанг етгил додимга.
Ўтганларни солма ёдимга.
Зарафшонда Омонни билган
Қари-қартанг одамлардан сўр!
Баҳор фасли эрта очилган,
Оппоқ гулли бодомлардан сўр.
Мажнун толнинг бутоқларида
Қушлар тинмай Омонни куйлар,
Сен суймаган ёмонни куйлар.
Зарафшоннинг қирғоқларида
Топганлардан сўрасанг, сўйлар.
Айтиб берар унинг отини,
Айтиб берар асли, зотини.
Қутуларсан кўзнинг ёшидан,
Қутуларсан та'на тошидан».

XI

«Не дар'ёлар оқиб ўтдилар.
Қанча йиллар ўтиб кетдилар,
У ҳовлиқма қадим Зарафшон,
Бино этди кўп янги достон.
Водиларни, тоғларни ошиб,
Дараларда ёлғиз адашиб,
Келиб қолди юртингга Омон,
Келиб қолди ранглари сомон.
Юрак-бағри ёниб, тутоқиб,
Ҳар кўрганга суқ блан боқиб,
Бунда топди бир янги замон,
Бул замонда ул бўлди омон.
Шундан бери юртингда сенинг
У бўлгандир одам блан тенг».

XII

«Сен ишлаган колхозда ул ҳам
Топди ҳамма дардига малҳам.
Эсдан чиқиб фиғону фар'ёд,
Тақдиридан бўлгандир ул шод.
Омон топди бунда парча нон,
Нон демаким Омон топди жон.
Дун'ё унга гўзал кўринди,
Ҳаётидан ма'нолар унди,
Юрагида ҳаваслар пайдо,
Орзуларга ул бўлди шайдо.
Бир юқори оламга боқди,

Шундай олий бир дамга боқди.
Ҳатто билсанг Омоннинг бу бор,
Кўнгли ишқни қилди ихтиёр».

XIII

«Ол деб сенга қўлни узатдим,
Қўлни эмас, қалбимни отдим:
Кўз олдимда бутун бир жаҳон,
Сенинг блан бўлди гулистон.
Ишқингда мен баҳорлар топдим,
Баҳор ичра наҳорлар топдим.
Наҳорларда очилди гуллар,
Олам-олам гул бўлди чўллар.
Шундан кўрдим саодатимни,
Ма'қул билдим бу одатимни.
Сўзлаб берсам ўз севгимга хос:
Сени жондан севганлигим рос.
Гар ишонсанг айтган сўзимга,
Сен бўлганда—менинг кўзимга
Ҳечбир нарса кўринмас, халос».

XIV

Омон тинди. Зайнаб бошини
Кўтардию, артди ёшини.
Қалбидаги ҳарқанча гумон,
Тарқалганди мисоли туман.
Қарашида ишонч бор эди,

Қисматига толи' ёр эди.
Бир қаноат қилганди пайдо,
Омонига бўлганди шайдо.
Икки кўзнинг қорачуғида,
Бутун олам топмишди макон.
Икки қалбнинг қизгин чўғида
Бутун олам эди чароғон...

XV

Дар'ё тинмай соларди шовқин,
Қиз кўзидай қора эди тун.
Қиз қалбидай пок эди ҳаво,
Қиз қалбидай севгига даво.
Борлиқдаги шу нафис ҳолда,
Япроқлар ҳам енгил шамолда
Шитирлашиб ўйин соларди.
Бир-биридан бўса оларди.
Бутун борлиқ жон қулоғини
Қўйиб тинглар Омоннинг сасин.
Икки дўстнинг бахтли чоғини,
Икки ёрнинг оташ бўсасин.

XVI

Тун устига кун нури ётди,
Бир ажойиб гўзал тонг отди.
Ҳури, Зайнаб туриб иковлон,
Собир томон бўлдилар равон.

Букун Зайнаб юришларида,
Юриш блан туришларида
Бир ажойиб мардлик бор эди,
Бир жасурлик унга ёр эди.
Чой устида ўтирар экан,
Хомуш туриб ўй сурар экан,
Собир кўзи тушди эшикка,
Қизлар томон қўзғолди тикка.
Ота-она қотиб қолдилар,
Таажжубга ботиб қолдилар.
Зайнаб секин сўзга киришди,
Ҳикоянинг бошидан тушди:

XVII

«Собир, ёлғиз сенга суяндим,
Эшит мени, бир ўтда ёндим:
Бошим узра синди оғир тош,
Сени дея қавму қариндош
Ихтиёрим олган эканлар,
Ва кишанга солган эканлар.
Мен Омонга кўнгил берувдим,
То ўлгунча ўшани девдим.
Севганимни билиб Омонни,
Оқиздилар бағримдан қонни.
Маломатга тамом кўмилдим,
Ҳақоратда гўёки ўлдим.
Етсанг дея додимга зора,
Излаб келдим ўзингга чора.
Қилғил, оға, дардимга дармон.

Қўйғил, оға, битта бечора
Тилагига етсин беармон.
Бу дун'ёдан ўтсин беармон.
Мен ҳеч сенинг тенгинг эмасман,
Омоним бор, сени демасман.
У кам эмас ҳечбир одамдан,
Мен у блан узоқман ғамдан.
Қилмоқ керак ва'дага вафо,
Вафосизлар тортгуси жафо.
Баҳор пайти отлар чопилур,
Сен деганда бир ёр топилур.
Сен деганда ҳар қиз, ҳар жувон
Кўнгил берур, фидо қилур жон.
Қутқар мени, келдим ўзингга,
Муҳтождурман сенинг сўзингга».

XVIII

Собир тамом ҳайратда қолди;
Бир изтироб, бир дардда қолди.
Уртандию ачинди жони.
Жони эмас бутун жаҳони.
Ачиндию, тўлғонди бир бор,
Қизга боқди такрор ва такрор.
Онасига томон юзланди,
Юзландию, ранги бўзланди.
Юрагида бошланди бир ғаш,
Ғаш ичида қизғин бир оташ.

Аччиқ-аччиқ бир сўз бошлади,
Ҳикматларни чизиб ташлади:

XIX

«Қариндошлар йиғсинлар эсин,
Шу чоққача инсон сезгисин
Уйин, мазоқ бўлгани басдир.
Энди дун'ё бозор эмасдир.
Энди одам қулдек сотилмас,
Энди одам ўтга отилмас.
Энди унга қафас бўлмас жон,
Энди дун'ё бўлмагай зиндон.
Энди одам истар бўлса ёр
Ўз севганин қилсин ихтиёр.

XX

«Менинг ҳам бир суйган гулим бор,
Менинг ҳам бир ўз булбулим бор.
Керакдирким қавму қариндош,
Рози бўлиб бирга қўшса бош.
Энди шундай одат керакдир
Ва саодат шундай керакдир.
Хоҳишларинг бўлмасин увол,
Ота-она истагин адо
Қилиб, сенинг эркингни поймол,
Этсам агар бўлайин гадо.
Бор, азизим, ёш кўнглинг тўлсин,
Бор, суйганинг ўзингга бўлсин».

XXI

Зайнаб унга хомуш эгилди,
Қадди унинг саломга келди.
Бўлиб ундан жаҳон-жаҳон шод,
Ҳури блан ҳурмат қилиб ёд,
Дарҳол туриб йўлга қайтдилар
Ва Омонга келиб айтдилар.
Бирдан бўлди олам гулистон,
Зайнаб, Омон қалбида бўстон...

XXII

Шу куниеқ бутун қишлоққа,
Қишлоқдаги эл бирла халққа
Бу можаро бўлди овоза.
Ҳарбир қўра, ҳарбир дарвоза,
Бўлиб бундан тамом хабардор,
Сўйлардилар такрор ва такрор,
Сўйлардилар Зайнаб ҳолидан,
Сўйлардилар Собир фолидан,
Куйганини Анорнинг ҳалол,
Боқганини Омонга иқбол.
Сўйлардилар эрганги тўйдан,
Тўй кечаси айтилув куйдан,
Қилардилар тинмай ҳикоя,
Қилардилар кўп, бениҳоя.

XXIII

Ҳайрат блан қавму қариндош,
Йиғилдилар қўшмоқ учун бош.
Бири хурсанд, бири аламда,
Не қиларин билмас бу дамда.
Бири тўкар эди кўздан ёш,
Қизларининг бу хил майлига,
Замонанинг бундай зайлига,
Барча бирдай ҳайрон эдилар,
Ҳайрону саргардон эдилар.
Бу ҳолларга барча қолиб танг,
Ҳайрон эди барча эсу онг.
Таажжубда тишлаб тишларин,
Билмасдилар қилар ишларин.
Ҳаммасида бир дард бор эди.
Эркилларга ҳасад бор эди.
Ёшликларин ҳасратда хазон,
Қилган учун бўлиб пушаймон,
Ҳур қизларни оқлар эдилар,
Бир эҳтиром сақлар эдилар.
Адил туриб ёқлар эдилар.
Утганларни барча қилиб ёд,
Замонадан бўлардилар шод.

XXIV

Қолхоздаги катта равогда
Бир аломат шовқин бор эди,

Келардилар пиеда, отда,
Шундай катта сарой тор эди.
Бундан хабар топган барча эл,
Егиларди гўёки бир сел.
Қутлаб Зайнаб, Омон тўйини,
Ҳамма хурсанд келар эдилар.
Бир аломат тўй бўларини,
Ҳамма яхши билар эдилар.

XXV

Кириб келди жимгина Анор,
Қовоғидан ёғар эди қор.
Улар Собир онаси блан,
Тўйхонада бўлишиб бир тан,
Бир бурчакдан ўрин олдилар,
Бир ноилож назар солдилар.
Бу икавнинг кўз қарашида
Минг-минг яшаб Ҳури юрарди,
Жавлон уриб тўйнинг бошида,
Юлдуз каби яшнаб турарди.

XXVI

Тўрга катта гилам солдилар,
Ўйинчилар келиб қолдилар.
Чалғучилар бошладилар соз.
Қўшиқчилар солдилар овоз:
Ҳалимахон, Назирахонлар,

•••••

Надимахон, Қаримахонлар,
Қушдай енгил учар эдилар
Оқ булутдай кўчар эдилар.
Оқшомгача бўлди тамошо,
Бутун юртга тўлди тамошо,
Келин-куёв Зайнаб ва Омон,
Боқардилар ма'сум ҳартомон.
Хурсанд эди беҳад икки ёр,
Хурсанд эди икки бахтиёр.

XXVII

Зайнаб блан Омон икавнинг—
Янги келин, янги куёвнинг
Бахти шундай бўлди барқарор.
Саҳаргача қизу жувонлар,
Дугоналар ва меҳрибонлар
Узатдилар айтиб ёр-ёр.
Икки ўртоқ, икки ширин жон,
Янги уйга бўлдилар меҳмон.
Гўзал эди дун'ё чунон ҳам,
Гўзал эди бу ажойиб дам.
Икки дўстга айтиб шараф, шок,
Оқар эди тошқин Зарафшон.
Олам сари сочиб янги онг,
Секиң-секин ёришарди тонг.

1938

МУНДАРИЖА

Ҳамид Олимжон. <i>Сарвар Азимов</i>	7
Ўзбекистон	17
1924 йилнинг 21 январида Самарқанд.	39
Башар қуёшига.	43
Сосо	47
Ўрик гуллаганда	53
Чирчиқ бўйларида.	55
Шодликни куйлаганимнинг сабаби	58
Бахт тўғрисида	60
Ҳулкарнинг ше'ри	62
Куйчининг хаёли	63
Дўмбиранинг мақтови	68
Муҳаббат	70
Офелиянинг ўлими	71
Ўлка.	75
Жануб кечаюнда	76
Чим'ён эсдаликлари	77
Дар'ё тиниқ, осмон беғубор	79
Дун'ё гўзал кўринур сенга	80
Розимасман	81
Сўлмоқ бўлмас эл баҳорида	82
Энг гуллаган	83
Янги йил орзулари	84
Жош	86
Қўлингга қуроқ ол!	87
Москвани мен биламан	89
Йигитларни фронтга жўнатини	92
Хат.	95
Яқинлик.	98
Ниҳол.	100

Қадах.	103
Гвардиячиларга салом.	105
Шарқдан Фарбга кетаётган дўстига.	107
Шинель.	110
Қамал қилинган шаҳар тепасидаги ой	113
Севги.	117
Сен туғилган кун	120
Учрашув.	123
Русия.	124
Зайнаб ва Омон (п о э м а)	127

На узбекском языке

Хамид Алимджан
Избранные произведения

*

Мас'ул редактор У й г у н
Адабий редактор З у л ф и я
Рассом А. К. О ш е й к о
Тех. редактор А. Т. Ш е п е л ь к о в

*

P07152. Босишга рухсат этилди 18/VIII-51 й.
Қоғоз 70×108^{1/32}—2,875 қоғоз л. 7.878 босма л.
Нашриёт л. 8.05. Тиражи 10.000.
Баҳоси 6 с. Муқоваси 1 с. 50 т.

*

ЎзССР Фанлар Академияси нашриёти
босмаҳонаси. Заказ 228
Тошкент 1951 й.

